

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มีเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
แบบจำลองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลกของไทย

ตอนที่ 4 แนวคิดด้านการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว

ตอนที่ 5 ประวัติอาณาจักรล้านนา สุโขทัย และล้านช้าง

อาณาจักรล้านนา
อาณาจักรสุโขทัย
อาณาจักรล้านช้าง

ตอนที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด พะเยา แพร่ น่าน กำแพงเพชร สุโขทัย และ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (หลวงพระบาง)

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวนับว่าเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ประเทศไทยให้ความสำคัญ และสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศนับมหาศาล โดยประเทศไทยได้เปรียบกว่าประเทศอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภูมิศาสตร์หรือวัฒนธรรมที่สามารถนำมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอเมริกันและยุโรปที่ต้องการเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรมและสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น นอกจากการเดินทางมาเยี่ยมชมในสถานที่ต่างๆ แล้ว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมซื้อของที่ระลึกประเภทหัตถกรรมและงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในพื้นที่นั้นๆ ไปเป็นสินค้าที่ระลึก โดยการท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว (2556) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การที่เดินทางไปศึกษา หาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่ตนสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นั้นๆ โดยการบอกเล่าเรื่องราวผ่านทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, น. 284-290) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและซาบซึ้งใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และได้ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่ามี 4 ประการ คือ

1) การท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากร วัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม อีกทั้งยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2) การท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษาและดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรม และได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4) การท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

McIntosh and Goelder (อ้างถึงใน กริช สอึงทอง, 2545, น. 16) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อจะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540, น. 38) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญาสร้างสรรค์ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่มีการขายวัฒนธรรมและชีวิตผู้คน

ตั๋ย ชุมสาย และญิบพัน พรหมโยธี (2527, น. 25) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่น่าสนใจ เพื่อชมโบราณสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งตั้งใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวด้วย

1.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมีอยู่ 9 ประการ คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา 2548, น. 291-292)

1) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือกระทบน้อยที่สุด

3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชน

ในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จาก การท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก

8) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่โดยการยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักว่าป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, น. 293-294) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้านดังต่อไปนี้

1) องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ คือ

1.1) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

1.2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ

1.3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมทั้ง

ซากปรักหักพัง

1.4) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก

1.5) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

1.6) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ

1.7) ภาษา และวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

1.8) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

อาหาร

1.9) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่างๆ

- 1.10) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น
- 2) องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
 - 3) องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในรูปแบบของกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
 - 4) องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
 - 5) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น
 - 6) องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1.4 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, น. 295-297) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย โดยแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประเภทได้ 5 ประเภท คือ

- 1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว ไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว
- 2) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ

จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3) การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural tourism/Village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ พิเศษ โดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ คุุผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยัง สถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนาน เพลิดเพลินกับการออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือการแข่งขันกีฬา ในขณะเดียวกันก็ได้ไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า

5) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural health tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว นวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

1.5 แบบจำลองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากความสำเร็จและแนวคิดเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำมาสู่การวางแผน การจัดการ และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผนกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับประเทศไทย จากการศึกษาของ Bywater (1993) ได้แยกประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท

1) นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษา วัฒนธรรมและมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาสั้น

2) นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally inspired) หมายถึง ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จัก หรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อรูปภาพ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งเที่ยวน้อยกว่าประเภทแรก แต่มีโอกาสที่จะเดินทางกลับมายังสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้งในอนาคต

3) นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวน้อย อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

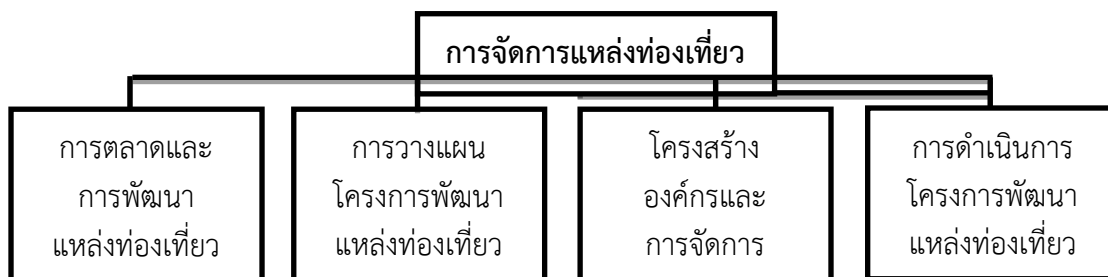
ทั้งนี้ Smith (2003) ได้จัดประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	สถานที่และกิจกรรมที่สนใจ
นักท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage tourist)	ปราสาท พระราชวัง บ้านโบราณ แหล่งโบราณคดี อนุสาวรีย์
นักท่องเที่ยวศิลปะ (Arts tourist)	โรงละคร การแสดงคอนเสิร์ต เทศกาล งานประเพณี
นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourist)	ถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban cultural tourist)	แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural cultural tourist)	การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน ฟาร์ม พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติ ภูมิทัศน์
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous cultural tourist)	ชาวเขา ทะเลทราย เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะและหัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular cultural tourist)	สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า การแสดงคอนเสิร์ต งานแข่งขันกีฬา

ที่มา: Smith (2003)

การแบ่งประเภทและลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ตอบสนองความต้องการอันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แหล่งท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงไว้ ทั้งนี้ Garrod และ Fyall (1998) ได้เสนอแบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 2.1

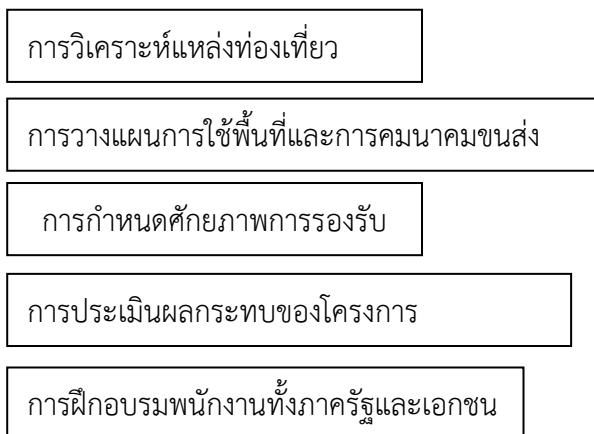
ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา Garrod และ Fyall (1998)

1) การตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ จะต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้บริหารหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การทำการตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งนั้นมีความแตกต่างด้านการบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ หรือไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

1.1) ผลลัพธ์ที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาดด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสบการณ์ ฯลฯ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ และสนองความต้องการที่สูง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะผลักดันการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปากและการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมชม

1.2) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการส่งเสริมการตลาด เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อ การประชาสัมพันธ์ หรือการพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการที่จะมาท่องเที่ยว การนำเสนอที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดีย ปฏิสัมพันธ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบเนื่องต่อไป (Gowdy, 1999) ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนวิธีในการดำเนินการเป็นจุดขาย (Brand idea) และสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว (Brand communication) เพื่อสร้างการรับรู้ (Brand awareness) และสัมผัสประสบการณ์ (Brand experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว

2) การวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีขั้นตอนการวางแผนโครงการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยกระบวนการดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2: ขั้นตอนการวางแผนโครงการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
ที่มา: Garrod และ Fyall (1998)

จากภาพที่ 2.2 การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว ถือเป็นสิ่งแรกที่ต้องมีศึกษาว่าแหล่งท่องเที่ยวสามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยวนั้นให้มีความน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเที่ยวชมสถานที่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสวยงาม อัตลักษณ์ ลักษณะเด่น ความสำคัญ/ความเก่าแก่ของสถานที่ นอกจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การเข้าถึง/ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ คือ ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า ป้ายบอกทาง ลานจอดรถ ร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้นพอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยวหรือไม่ หากนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากเกินไปมีการวางแผนอย่างไรเพื่อไม่ให้มีผลกระทบตามมาในภายหลัง โดยการประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว เราสามารถสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน (Butler, 1999) โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่สมดุล และแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่สูงสุดต่อพื้นที่ นอกจากนี้การฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งประชาชนในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวที่นับว่าเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3) โครงสร้างองค์กรและการจัดการ การจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยทั่วไปแล้วจะสามารถสรุปโครงสร้างองค์กรและการจัดการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะมุ่งเน้นการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นที่ต้องการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อที่จะร่วมกันหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์หรือแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกันเป็นอีกแนวทางที่มีความจำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย

4) การดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตามข้อเสนอของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย (2550) การดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีหลักการดำเนินการที่สำคัญ 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย

4.1) การเร่งพัฒนา บุคลากร ฟื้นฟูมรดกโลก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของเอกชน เพื่อที่จะรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่สภาพเดิมอย่างยั่งยืน

4.2) การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก การท่องเที่ยวศิลปะ การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

4.3) การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก การวางแผนด้านความปลอดภัย สุขอนามัย และสวัสดิการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

4.4) การส่งเสริมความเชื่อมโยง ความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่นและประชาชนในชุมชน เพื่อที่จะสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ

ตอนที่ 2 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) ในปัจจุบันว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตรงตามนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจจากการที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวมากยิ่งขึ้น สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศมหาศาล ทั้งนี้ภาครัฐจึงมีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว มุ่งรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยจะมีการสนับสนุนการกำหนดจุดขายที่ชัดเจนและเชื่อมโยงให้เกิดการเกี่ยวพันกันภายใต้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2554, น. 35) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) ว่า หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ที่ตนเองสนใจเกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชมเพื่อความเพลิดเพลิน โดยการเดินทางนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และเข้าใจต่อโบราณคดีและประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นนั้นๆ ตลอดจนสามารถเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ความมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2557, น. 1) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) ว่า หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเที่ยวชมเพื่อความเพลิดเพลินของสถานที่นั้นๆ โดยที่นักท่องเที่ยวได้ความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นนั้นๆ บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยการที่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถานและแหล่งวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลิน ความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นนั้นๆ การมีจิตสำนึกต่อการหวงแหน การอนุรักษ์ และรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววันๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอันสูงสุด

2.2 ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2557, น. 2) ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ไว้ดังนี้

- 1) อุทยานประวัติศาสตร์ (Historical park)
- 2) ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณคดี (Dead monuments/ Archaeological sites/Old town)
- 3) พระราชวัง วัง พระตำหนัก ตำหนัก พระที่นั่ง คຸ້ມ (Palace/Residence of royalty)
- 4) ศาสนสถาน (Religious place)
- 5) ปราสาทหิน ปรังก์ กູ່ (Sandstone sanctuary)
- 6) อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน ศาลวีรชน สุสาน (Monument)
- 7) พิพิธภัณฑ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและศิลปร่วมสมัย (Historical and cultural museum)
- 8) ป้อมปราการ กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง (Fortress/City wall/City gate/ moat)

9) สิ่งปลูกสร้าง กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง (Other historical and cultural elements)

10) สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architecture building)

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลกของไทย

มรดกโลก (World heritage site) คือ สถานที่ต่างๆ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมไปถึงเมือง มรดกโลกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural heritage) และ มรดกแบบผสมผสาน (Mixed heritage) ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือที่รู้จักกันในชื่อ “ยูเนสโก” (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ได้เริ่มทำการคัดเลือกสถานที่ที่เป็นมรดกโลกมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการปกป้องถึงคุณค่าของสิ่งที่มนุษยชาติหรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะต้องปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไรเพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต ซึ่งในภูมิภาคอาเซียนมีสถานที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทั้งหมด 36 แห่ง ที่กระจายอยู่ตามประเทศต่างๆ ของอาเซียนนั้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมถึง 22 แห่ง มรดกทางธรรมชาติ 13 แห่ง และเป็นมรดกแบบผสมผสาน 1 แห่ง ประเทศไทยมีสถานที่ที่ได้รับขึ้นเป็นมรดกโลก 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา 2) เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร 3) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่-ห้วยขาแข้ง 4) แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง และ 5) ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ๋ การจะขอสถานที่ต่างๆ ขึ้นเป็นมรดกโลกนั้นจะต้องมีขั้นตอนและกฎเกณฑ์ ดังนี้

ขั้นตอนการเสนอชื่อสถานที่ที่เป็นมรดกโลก

1) ประเทศที่ต้องการเสนอชื่อสถานที่ในประเทศให้ได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จะต้องจัดทำบัญชีรายชื่อสถานที่ที่มีความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งหมดภายในประเทศของตน เรียกว่า บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ขึ้นมาก่อน และสถานที่ที่มีชื่ออยู่ในบัญชีนี้แล้วเท่านั้น จึงจะมีสิทธิ์ได้รับการเสนอชื่อ

2) ประเทศที่ต้องการขอขึ้นทะเบียนมรดกโลกจะต้องคัดเลือกสถานที่มาจากบัญชีรายชื่อเบื้องต้น และจัดทำเป็นแฟ้มข้อมูล (Nomination file) เพื่อยื่นต่อองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและพิจารณา ได้แก่ สภานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี (International Council on Monuments and Sites) และสหภาพสากลเพื่อการอนุรักษ์ (World Conservation Union) ทั้งสององค์กรจะเป็นผู้ยื่นข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการมรดกโลก

3) คณะกรรมการมรดกโลกจะมีการประชุมร่วมกันปีละหนึ่งครั้ง เพื่อตัดสินว่าสถานที่ที่มีการเสนอชื่อแห่งใดบ้างที่ควรได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก หรือทางคณะกรรมการอาจร้องขอให้ประเทศที่เสนอชื่อได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยการพิจารณาว่าสถานที่ที่ขอขึ้นทะเบียนนั้นมีลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ

ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก สถานที่ขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะต้องมีคุณสมบัติตรงตามข้อกำหนดและหลักเกณฑ์อย่างน้อย 1 ข้อ โดยองค์การยูเนสโก มีข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา (พ.ศ. 2548) ทั้งหมด 10 ข้อ โดยแบ่งเป็นเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม 6 ข้อ (หลักเกณฑ์ข้อที่ 1-6) และหลักเกณฑ์มรดกโลกทางธรรมชาติ 4 ข้อ (หลักเกณฑ์ข้อที่ 7-10) ดังนี้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557)

หลักเกณฑ์สำหรับมรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural criteria) มีข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ทั้งหมด 6 ข้อ ดังนี้

- 1) เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์
- 2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆ ของโลกที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
- 3) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือที่สาบสูญไปแล้ว
- 4) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
- 5) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
- 6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

หลักเกณฑ์มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural criteria) มีข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ทั้งหมด 4 ข้อ ดังนี้

- 1) ตัวอย่างที่เด่นชัดของการเป็นตัวแทนในวิวัฒนาการสำคัญต่างๆ ในอดีตของโลก เช่น ยุคสัตว์เลื้อยคลาน ยุคน้ำแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก
- 2) ตัวอย่างที่เด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยา หรือวิวัฒนาการทางชีววิทยา และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ เช่น ภูเขาไฟ เกษตรกรรมขั้นบันได เป็นต้น
- 3) แหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายาก หรือสวยงามเป็นพิเศษ เช่น แม่น้ำ น้ำตก ภูเขา เป็นต้น
- 4) ถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดสัตว์และพันธุ์พืชที่หายากหรือที่ตกอยู่ในสภาวะอันตราย แต่ยังคงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

ในปัจจุบัน (กรกฎาคม 2558) มีมรดกโลกทั้งหมด 1,031 แห่ง ใน 163 ประเทศทั่วโลก ซึ่งแบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม 802 แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติ 197 แห่ง และอีก 32 แห่ง เป็นแบบผสมทั้งสองประเภท

ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2530 และเคยได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการมรดกโลกมาแล้ว 3 ครั้ง คือ ครั้งแรก ระหว่างปี 2532-2538 ครั้งที่ 2 ระหว่างปี 2540-2546 และครั้งล่าสุดระหว่างปี 2552-2556 ขณะที่ประเทศไทยมีแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วถึง 5 แห่งด้วยกัน ทั้งแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) รายละเอียดดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 มรดกโลกในประเทศไทย

แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม 3 แห่ง	แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ 2 แห่ง
1. เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (พุทธศักราช 2534) (Historic town of sukhothai and associated historic towns, 1991)	1. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่-ห้วยขาแข้ง (พุทธศักราช 2534) (Thungyai-huai kha khang wildlife sanctuaries, 1991)
2. นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (พุทธศักราช 2534) (Historic city of ayutthaya, 1991)	2. ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ (พุทธศักราช 2548) (Dong phayayen-khao yai forest complex, 2005)
3. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (พุทธศักราช 2535) (Ban Chiang archaeological site, 1992)	

ที่มา: กระทรวงวัฒนธรรม (2559)

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย โดยมีคุณสมบัติการเป็นมรดกโลกตรงตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 1 และข้อที่ 3 ดังนี้

เกณฑ์ข้อที่ 1 เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์

เกณฑ์ข้อที่ 3 เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือที่สูญหายไปแล้ว

ตอนที่ 4 แนวคิดด้านการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว

การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว ในปัจจุบันมีการจัดรูปแบบเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไป อาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความชอบของแต่ละบุคคล แต่ทั้งนี้รูปแบบเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวสามารถนำมาประยุกต์ผสมผสานกันได้ตามความเหมาะสม

ศิริจรรยา ประพุดติกิจ (2553, น. 28-31) ได้สรุปการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวไว้ 4 เส้นทาง ดังนี้

4.1 เส้นทางท่องเที่ยวในเมือง Harvey (1992, pp. 21-22) กล่าวว่า เส้นทางท่องเที่ยวโดยการเดินเท้าเป็นวิธีการท่องเที่ยวที่ใช้ได้สำหรับเมืองเกือบทุกเมือง และเป็นวิธีที่ค่อนข้างอิสระ สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ เนื่องจากการเดินเท้าไม่มีการกำหนดระยะเวลา นักท่องเที่ยวสามารถหยุดแวะตามจุดสนใจได้ตามต้องการ และหยุดพักนานเท่าใดก็ได้ ทำให้สามารถเห็นรายละเอียดของสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตของผู้คนเมืองต่างๆ เป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะแก่เมือง และเป็นการออกกำลังกายด้วย ในขณะที่เดียวกันการจัดทำทางเดินเท้าในเมืองสามารถทำได้ง่าย ใช้พื้นที่ไม่มาก ลงทุนน้อย และประชากรของเมืองได้รับประโยชน์จากการมีทางเดินเท้า (เดชา บุญค้ำ, 2539, น. 1) เหตุผลสำคัญในการพัฒนาทางเดินเท้าในเมือง คือ การขยายและพัฒนาพื้นที่ในบริเวณศูนย์กลางการจับจ่ายใช้สอย หรือสร้างภาพพจน์ใหม่ให้กับเมือง ก่อให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น นิทรรศการ การแสดง เทศกาล และกิจกรรมอื่นๆ โดยต้องเตรียมพื้นที่อำนวยความสะดวก ได้แก่ ทางเดินเท้า ที่นั่งพักผ่อน ประติมากรรม น้ำพุ ร้านอาหาร ร้านค้าและกิจกรรมยามค่ำคืน ทางเดินเท้าหากได้รับการออกแบบและวางแผนที่ดีจะช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อม สังคม และพื้นที่เกี่ยวข้องเนื่องให้ได้รับการพัฒนาด้วยเช่นกัน

ประโยชน์ของเส้นทางเดินเท้า (Richard, 1984 อ้างถึงใน ศิริจรรยา ประพุดติกิจ, 2553, น. 28) มีดังนี้

ก. สงวนรักษา พื้นฟูเศรษฐกิจ และป้องกันไม่ให้น่านใจกลางเมืองขยายตัวออกไปยังชานเมืองใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองเพื่อปรับปรุงการเข้าถึงย่านใจกลางเมืองและรักษาสภาพแวดล้อมเมือง

ข. ช่วยให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้เดินเท้า รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการจับจ่าย
 ค. ลดปัญหาจราจรและปัญหาการกีดขวางทางสัญจรของยานพาหนะ
 ง. ช่วยปรับปรุงลักษณะทางจิตภาพของชุมชนเมืองให้สวยงามและชัดเจนยิ่งขึ้น
 จ. ลดมลภาวะทางเสียงและมลภาวะทางอากาศที่เกิดจากการจราจรบนถนน
 ฉ. รองรับปริมาณนักท่องเที่ยวและนำนักท่องเที่ยวเข้าสู่สถานที่ได้อย่างสะดวกและใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ช. ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมภายในเมืองให้บริการสาธารณะและกิจกรรมต่างๆ ของประชาชน เช่น การพบปะสังสรรค์ การแสดงต่างๆ เป็นต้น

ซ. ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน อาคารทางประวัติศาสตร์ ป้องกันไม่ให้โบราณสถานทรุดโทรมอันเนื่องจากแรงสั่นสะเทือนของรถยนต์ เป็นต้น

4.2 เส้นทางประวัติศาสตร์ เป็นการท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูง ในปัจจุบัน เนื่องจากเมืองประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเหล่านี้ได้รับการวางแผนในด้านการอนุรักษ์ ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น เช่น การจัดนิทรรศการ เทศกาล การจัดแสดงแสง สี เสียง เพื่อเพิ่มความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว

หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีดังนี้

ก. นำเสนอวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงธรรมเนียม ประเพณี การแต่งกาย ระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต ศาสนา การได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีของท้องถิ่น

ข. นำเสนอศิลปะท้องถิ่น เช่น ดนตรี การละเล่น การฟ้อนรำ และศิลปหัตถกรรมที่ผลิตขึ้น เช่น ภาพวาด งานประติมากรรม เครื่องมือเครื่องใช้ นอกจากนี้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

ค. นำเสนอกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากการสำรวจความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จนั้น มีผลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เช่น การแสดงช้างในป่าเขตร้อนชื้น เทศกาลล่าสัตว์ งานแสดงสินค้า เกษตรกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเทคนิคในการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว การเที่ยวชมอุตสาหกรรมท้องถิ่น ตลาด ชุมชน ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมาก และเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวทั่วไป

ง. นำเสนอความแตกต่างของเมืองและชุมชน ความแตกต่างของเมืองและชนบท อาคารบ้านเรือน ความเป็นอยู่ของผู้คนในเมือง ย่านศูนย์กลางเมือง ร้านค้า ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวก สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ และอาคารสาธารณะ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการเรียนรู้ และซึมซับความรู้สึกที่มีต่อเมืองท่องเที่ยววันนั้น การนั่งรถไปตามถนนสายสำคัญภายในเมืองผ่านสถานที่สำคัญ ซึ่งเมืองท่องเที่ยวบางแห่งยังได้จัดกิจกรรมกลางแจ้งเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งการแสดงเหล่านี้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเสมอ

จ. นำเสนอรูปแบบทางวัฒนธรรมผ่านทางพิพิธภัณฑ์ เป็นการบอกกล่าวเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ อารยธรรม ชาติพันธุ์ งานศิลปะท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยวัตถุประสงค์หลักของพิพิธภัณฑ์นั้นเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในเมือง และดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ฉ. นำเสนอประเพณี เทศกาลท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยมในท้องถิ่น หรืออิทธิพลทางศาสนา ประเพณี และเทศกาล สิ่งเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดฤดูกาลท่องเที่ยวจากความนิยมของนักท่องเที่ยว (Edward, 1999, pp. 80-85)

4.3 เส้นทางธรรมชาติ เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะนอกจากการทำหน้าที่เชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวจากผลกระทบของการเหยียบย่ำ และกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้อีกด้วย สามารถเป็นสื่อกลางที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจและซาบซึ้งต่อธรรมชาติอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีดังนี้

ก. เส้นทางเดินชมธรรมชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้าไปชื่นชมธรรมชาติ ระหว่างการใช้เส้นทางอาจมีการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติบ้าง

ข. เส้นทางเดินป่าระยะไกล เป็นเส้นทางเดินชมธรรมชาติเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย หรือเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติ

ค. เส้นทางสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อการสื่อความหมาย ให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว มีระยะทางยาวไม่มาก ควรเป็นเส้นทางแบบวงรอบ ซึ่งจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเส้นทางควรรวมบรรจุอยู่บริเวณเดียวกัน เส้นทางสื่อความหมายนี้สามารถแบ่งเป็น เส้นทางสื่อความหมายที่มีบุคคลนำ หรือเส้นทางสื่อความหมายโดยให้ศึกษาธรรมชาติด้วยตนเอง (USDA Forest Service, 1964 อ้างถึงใน กัลยารัตน์ ศิริรัตน์, 2550, น. 49)

ง. เส้นทางเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยว หรือสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการนำนักท่องเที่ยวจากจุดหมายหนึ่งไปยังอีกจุดหมายหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยว มักออกแบบให้เป็นระยะทางที่สั้นที่สุดเพื่อไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการอย่างรวดเร็วที่สุด

4.4 เส้นทางแบบผสมผสาน

หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน มีดังนี้ (เดชา บุญค้ำ, 2539, น. 1)

ก. การกำหนดเส้นทาง ควรสำรวจและสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทาง เริ่มต้นจากการพิจารณาดำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ จัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เข้าด้วยกัน

ข. การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบ ทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้องย้อนกลับไปเส้นทางเดิม

ค. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง การกำหนดเส้นทางอาจทำขึ้นหลายเส้นทาง หรือหลายระบบก็ได้ เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาต่างกัน ความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น เส้นทางสำหรับผู้สนใจศิลปะและวัฒนธรรมอาจพานักท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อดูวิถีชีวิตและสภาพบ้านเมือง หรืออาจเป็นเส้นทางที่มีความหลากหลายและมีความน่าสนใจหลายด้านอยู่ร่วมกัน

ง. การจัดประเภทพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ แต่ละเส้นทางอาจใช้พาหนะในการเดินทางต่างกัน ทำให้เกิดความน่าสนใจแตกต่างกัน ตามสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ และลักษณะเฉพาะของเมืองนั้นๆ

จ. ความต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมือง เส้นทางท่องเที่ยวไม่ควรจำกัดอยู่เพียงภายในเมืองเท่านั้น แต่ควรต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองในแหล่งธรรมชาติด้วย

ตอนที่ 5 ประวัติอาณาจักรล้านนา สุโขทัย และล้านช้าง

5.1 อาณาจักรล้านนา

สร้อยดี อ่องสกุล (2557, น. 2) ได้ให้ความหมายของ ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีนามากมาย ประมาณนับได้เป็นจำนวนล้าน คู่กับล้านช้าง คือ ดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว คำว่า “ล้านนา” กับ “ลานนา” เคยเป็นหัวข้อโต้เถียงกันเมื่อ พ.ศ.2530 ว่าควรใช้คำใดจึงถูกต้อง คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย มีศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้ให้ข้อยุติว่า ล้านนา คือ คำถูกต้อง หลังจากนั้น “ล้านนา” ได้ใช้อย่างแพร่หลาย แต่ก็มีผู้พอใจจะใช้ “ลานนา” ต่อไป

คำว่า ล้านนา เริ่มใช้ตั้งแต่สมัยพญามังราย ดินแดนในแถบลุ่มน้ำกก คือ เชียงราย และเชียงแสน เรียกว่า แคว้นโยน (โยนก) หรือโยนรัฐ ส่วนดินแดนลุ่มน้ำปิง คือ เมืองลำพูน เชียงใหม่ เรียกว่า “แคว้นพิงค์” (พระรัตนปัญญา ชินกาลมาลีปกรณ์ และแสง มนวิฑูร, 2517, น. 102) หรือเมืองปิง เมื่อพญามังรายรวมดินแดนสองแคว้นใหญ่ดังกล่าวเข้ากันแล้วสร้างเมืองเชียงใหม่ จึงเกิดเป็นรัฐใหญ่มีอาณาเขตกว้างขวางกว่าเมือง นักประวัติศาสตร์เรียกหน่วยการเมืองใหญ่ว่า “อาณาจักร” จากการตรวจสอบหลักฐานไม่พบว่า พญามังรายทรงเรียกอาณาจักรของพระองค์ว่าอะไร แท้จริงแล้วในสมัยพญามังรายยังไม่มีคำว่า ล้านนา เกิดขึ้น ล้านนาในที่นี้หมายถึง หน่วยการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยที่ใหญ่ที่ใหญ่กว่า “เมือง” เนื่องจากผู้คนในสังคมสมัยราชวงศ์มังรายตอนต้นเคยชินกับ “เมือง” ยังไม่มีความรู้สึกผูกพันต่อความเป็น “ล้านนา” ซึ่งเป็นหน่วยใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้ศึกษาหลักฐานจีนให้ความเห็นว่า หลักฐานจีนเรียกว่าพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1982-2030) ว่า “หล่านนา” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 14) ซึ่งหมายถึง ท้าวล้านนา แสดงว่าล้านนาควรใช้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมา และสมัยก่อนหน้านั้นยังไม่ควรใช้คำว่าล้านนา เนื่องจากหลักฐานจีนใช้ล้านนาเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยที่ก่อนหน้านี้จีนเรียกว่าดินแดนที่ราบน้ำกกหรือโยนรัฐว่า ปาไปสีฟู (ใช้มาตลอดจนถึง พ.ศ.1921) ต่อมาเรียก ปาไป (พ.ศ. 1921-1944) เรียกเชียงรายได้ว่า ปาไปเจ้อหน่าย (พ.ศ.1947) และเรียกเชียงใหม่ว่า ปาไปต้าเตี้ยน (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557 น. 18) ผู้เขียนเห็นด้วย คำว่า “ล้านนา” ควรเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช เนื่องจากล้านนาเป็นหน่วยทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ถูกสร้างให้มีลักษณะเฉพาะของความเป็นล้านนานั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้ทันทีทันใดเมื่อก่อตั้งอาณาจักร แต่เป็นพัฒนาการอาณาจักรของชาวไทยยวนที่ค่อยๆ ผนวกดินแดนต่างๆ พร้อมกับพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นความเป็นล้านนาซึ่งเป็นการหล่อหลอมทั้งผู้คนและดินแดนเข้าด้วยกันย่อมใช้เวลา

อาณาเขตล้านนา

ตามจารีตของรัฐโบราณไม่มีเขตแดนแน่นอน เมื่ออาณาจักรรุ่งเรืองก็ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง มีเมืองขึ้นจำนวนมาก ครั้นอาณาจักรอ่อนแอ อำนาจครองเมืองต่างๆ ก็ลดลง เมืองที่เคยขึ้นก็เป็นอิสระหรือไปขึ้นกับศูนย์อำนาจอื่นๆ ดังนั้น สิ่งที่รัฐโบราณมี คือ เขตอิทธิพลหรือปริมณฑลแห่งอำนาจ ซึ่งประมาณอย่างคร่าวๆ ได้ว่า ดินแดนล้านนา มีอาณาเขตเขตทางทิศใต้จรดกับอาณาจักรสุโขทัย แดนต่อแดน คือ เมืองตาก (อำเภอบ้านตาก) ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำสาละวิน ติดต่อรัฐฉาน ทิศตะวันออกจรดแม่น้ำโขง ติดต่ออาณาจักรล้านช้าง ทิศเหนือจรดเมืองเชียงรุ่ง บริเวณ

รอยต่อระหว่างล้านนา พม่า ลาว และยูนนาน เป็นเขตบ้านเล็กเมืองน้อยที่อ่อนไหวทางการเมือง เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงแสน เมืองยอง เมืองปุก เมืองสาต เมืองนาย เป็นต้น เมืองดังกล่าวถูกรัฐใหญ่ที่อยู่รายรอบคุกคาม สำหรับรัฐล้านนาแผ่อิทธิพลไปอย่างกว้างขวางในบางสมัยเท่านั้น เมื่อถึงยุคอาณาจักรอนันตของมหาอำนาจตะวันตกเมืองชายขอบดังกล่าวถูกแบ่งแยกตกเป็นของประเทศพม่า จีน และลาว ซึ่งเท่ากับดินแดนล้านนาบางส่วนอยู่นอกประเทศไทย

ภาพที่ 2.3 ดินแดนรอบล้านนา

ที่มา: นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ (2528, น. 11)

อย่างไรก็ตาม ดินแดนสำคัญของล้านนาอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ประกอบด้วยเมืองใหญ่น้อย แบ่งตามภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มเมืองล้านนา ตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญมีเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกัน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น จึงมีประวัติความเป็นมาร่วมกันครั้งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในยุคฟื้นฟู ล้านนา เมืองดังกล่าวมีเจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตนแยกย้ายกันปกครอง จึงมีความสัมพันธ์กันตลอดมา และกลุ่มเมืองล้านนาตะวันออกมีเมืองแพร่ น่าน ทั้งสองเมืองตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดเล็ก และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาคล้ายกัน คือ ในสมัยแรกเริ่มต่างมีฐานะเป็นอิสระ มีราชวงศ์ของตนเองมีความใกล้ชิดกับอาณาจักรสุโขทัย และเพิ่งผนวกดินแดนได้ในสมัยพระเจ้าติโลกราช จึงไม่ค่อยผูกพันกับล้านนาเชียงใหม่ ครั้นในสมัยฟื้นฟูบ้านเมืองยุครัตนโกสินทร์ เจ้าผู้ครองเมืองน่าน เมืองแพร่ เป็นคนละสายกับเจ้าเจ็ดตน

นอกจากนั้นยังมีดินแดนชายขอบล้านนาด้านใต้ ซึ่งอยู่ในส่วนตอนบนของจังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดอุตรดิตถ์ ใช้วัฒนธรรมล้านนา ในปัจจุบันดินแดนล้านนา หมายถึง ดินแดน 8 จังหวัดภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ศูนย์กลางสำคัญของดินแดนล้านนาคือเมืองเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันคือ เชียงใหม่ ซึ่งมีอายุกว่า 700 ปี

ประวัติศาสตร์ยุค “แคว้นแคว้น-นครรัฐ” ในดินแดนล้านนาก่อนก่อตั้งอาณาจักร ในพุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนล้านนาก่อนก่อตั้งอาณาจักรในพุทธศตวรรษที่ 19 มีรัฐเกิดขึ้นก่อน อยู่แล้วแต่เป็นรัฐระดับ “เมือง” หรือนครรัฐ หรือแคว้น ซึ่งเป็นรัฐขนาดเล็ก หลังจากนั้นจึงพัฒนาใหญ่ขึ้นเป็นอาณาจักร (Kingdom) ต่างๆ กระจายตัวอยู่ตามที่ราบระหว่างหุบเขา ได้แก่ แคว้นหริภุญไชย แคว้นโยนก เมืองพะเยา นครรัฐเขลางค์ เมืองแพร่ และเมืองน่าน แต่ละรัฐดังกล่าวต่างมีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง และเป็นอิสระต่อกัน การเกิดขึ้นของรัฐเป็นผลมาจากการขยายตัวทางการค้าจากเมืองท่าใกล้ทะเลมาสู่ตอนในภาคพื้นทวีป และการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย ที่ขยายเข้ามา ดังกรณีการเกิดรัฐหริภุญไชยในต้นพุทธศตวรรษที่ 14 และตามด้วยรัฐเขลางค์นคร อย่างไรก็ตามบางรัฐอาจเกิดจากเงื่อนไขภายในท้องถิ่นเอง ดังกรณีเมืองน่าน

ในด้านการพัฒนาการของนครรัฐ พบว่า รัฐหริภุญไชยซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มน้ำปิง สามารถติดต่อกับบ้านเมืองในเขตทางตอนใต้สะดวก ได้โอกาสพัฒนาก่อนดินแดนที่ราบลุ่มน้ำอื่นๆ ส่วนรัฐโยนกซึ่งอยู่ในเขตลุ่มน้ำกก ทางตอนบนเป็นเขตพื้นที่ที่พัฒนาช้ากว่าในเขตลุ่มน้ำปิงและวัง อย่างไรก็ตาม รัฐโยนกก็ยังมีพัฒนาเร็วกว่าในเขตที่ราบลุ่มน้ำอิง น้ำยม และน่าน ซึ่งเป็นรัฐในหุบเขาขนาดเล็กที่ล่าช้ากว่า

ครั้นถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนล้านนาได้พัฒนาการจากรัฐระดับเมืองหรือแคว้นแคว้น-นครรัฐมาเป็นรัฐขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งเรียกว่า “อาณาจักร” โดยรวบรวมแคว้น-นครรัฐเข้าด้วยกัน แล้วสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของรัฐใน พ.ศ.1839 จุดเริ่มต้นของอาณาจักรเกิดจากการรวมสองแคว้นใหญ่ก่อน คือ แคว้นโยนก และแคว้นหริภุญไชย ตามด้วยผนวกเขลางค์นคร ซึ่งเป็นพันธมิตรของหริภุญไชยในระยะสร้างอาณาจักร รัฐล้านนาขยายอาณาเขตไปสู่เมืองทางตอนเหนือด้วยการสถาปนาอำนาจในเมืองต่างๆ ที่อยู่ชายขอบ เช่น เชียงตุง เมืองนาย เมืองยอง ส่วนของนครรัฐพะเยาที่อยู่ใกล้ก็ผนวกเข้าส่วนหนึ่งของอาณาจักร และในที่สุดเมื่อรัฐล้านนาเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุด (ปลายศตวรรษที่ 20) ได้ขยายไปครอบครองนครรัฐแพร่และน่าน ซึ่งเคยอยู่ในอิทธิพลของสุโขทัยมาก่อน (สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล, 2557, น. 40-41)

อาณาจักรล้านนา กำเนิด พ.ศ.1893 เมื่อสร้างเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง จนถึงอาณาจักรล่มสลายใน พ.ศ.2101 มีอายุ 262 ปี พัฒนาการประวัติศาสตร์ช่วงเวลาดังกล่าวแบ่งเป็น 3 สมัย คือ สมัยแรกเป็นสมัยสร้างอาณาจักร (พ.ศ.1893-1898) สมัยที่สองเป็นช่วงอาณาจักรเจริญรุ่งเรือง (พ.ศ.1893-2068) และสมัยที่สามช่วงเสื่อมของอาณาจักรและการล่มสลายของอาณาจักร (พ.ศ.2069-2101) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล, 2557, น. 115-116)

1) สมัยสร้างอาณาจักร (พ.ศ.1839-1898) เป็นช่วงสร้างความเข้มแข็งให้อาณาจักร ตรงกับสมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น เริ่มจากพญามังรายรวบรวมเมืองต่างๆ ในเขตแคว้นโยนก และขยายอำนาจลงสู่แคว้นทริภุญไชยในอาณาจักรที่รวบรวมได้ในสมัยนี้ ได้แก่ เชียงราย เงินยาง เชียงแสน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และพะเยา นอกจากนั้นได้สร้างเครือข่ายทางการเมืองโดยส่งราชบุตรไปครองเมืองเชียงตุงและเมืองนายน เป็นต้น สมัยสร้างอาณาจักรมีกษัตริย์ราชวงศ์มังราย 5 พระองค์ นับตั้งแต่พญามังรายจนถึงสมัยพญาผายู รวม 59 ปี (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557, น. 116)

พญามังรายเป็นผู้ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาประสูติที่เมืองเงินยางประมาณ พ.ศ.1782 โอรสพญาลาวเลงและนางอ้วมิ่งจอมเมื่อ (นางเทพคำชายหรือคำชาย) ธิดาท้าวรุ่งแก่นชาย เมืองเชียงรุ่ง พญามังรายครองเมืองเงินยาง พ.ศ.1804 นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว และเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย พระองค์ใช้เวลาเกือบตลอดรัชกาลกับการรวบรวมหัวเมืองใหญ่น้อยเข้ามาไว้ในอำนาจ

สมัยก่อร่างสร้างอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.1839-1898) ช่วงนี้ให้ความสำคัญต่อการขยายอำนาจ ภารกิจหลักของกษัตริย์ คือ การทำสงครามและสร้างบ้านแปงเมือง กษัตริย์ช่วงต้นราชวงศ์มังรายที่มีชื่อเสียงเรื่องด้านการรบ ได้แก่ พญามังราย พญาไชยสงคราม และพญาคำฟู ดังนั้น สมัยนี้อาณาจักรจึงขยายค่อนข้างเร็ว สามารถครอบคลุมพื้นที่สำคัญของล้านนา เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย เงินยาง (เชียงแสน) พะเยา ยุคนี้เน้นพื้นที่ในเขตตอนเหนือของอาณาจักรมากกว่าทางตอนใต้ เนื่องจากทางตอนใต้เป็นพื้นที่ติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งขณะนั้นยังมีกำลังเข้มแข็งเท่าเทียม ดังนั้นทางทิศใต้ในยุคสร้างอาณาจักรขยายได้อย่างมากที่สุดคือ เมืองตาก (อำเภอบ้านตาก) เมืองเถิน และทุ่งเสลี่ยม การขยายอำนาจลงทางใต้อย่างจริงจังอยู่ในสมัยอาณาจักรล้านนามีความเข้มแข็งสูงสุด

หากพูดถึงเรื่องการขยายตัวทางการค้าเป็นแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดอาณาจักรล้านนา เพราะการขยายตัวทางการค้าก่อให้เกิดความต้องการขยายอาณาเขตเข้าครอบครองดินแดนที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและเป็นศูนย์กลางการค้า การสร้างเมืองบนเส้นทางทางการค้าเป็นสิ่งจำเป็น และศูนย์กลางของอาณาจักรควรเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ สามารถเชื่อมโยงกิจการค้ากับเมืองต่างๆ ได้อย่างสะดวก ความเจริญเติบโตของการค้าในเอเชียเริ่มเกิดขึ้นนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมลง และตามมาด้วยการสลายตัวราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรที่ใช้นโยบายผู้ขาดการค้า โดยการควบคุมการค้าทางทะเลอย่างกว้างขวาง สาเหตุที่อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมลง จากการค้นคว้าของโวลเตอร์ส (Wolters, อ้างถึงใน สร้อยดี อ่องสกุล, 2557, น. 117-118) ทำให้ทราบว่า เพราะ “การเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของการค้าในเอเชีย” เนื่องจากจีนเปลี่ยนนโยบายการค้า จากเดิมการค้าจีนกับชาวต่างชาติต้องอาศัยเรือค้าขายต่างประเทศและค้าขายผ่านอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งทำตัวเป็นพ่อค้าคนกลาง การเปลี่ยนแปลงการค้าของจีนเริ่มต้นในสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (พ.ศ.1670-1822) และต่อมาราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1822-1911) และราชวงศ์หมิงตอนต้น (พ.ศ.1911-2049) ก็คงดำเนินการแบบเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ จีนเลิกติดต่อกับค้าขายกับอาณาจักรศรีวิชัย โดยพ่อค้าชาวจีนเดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายโดยตรงกับเมืองท่าต่างๆ ที่กระจายทั่วไปในประเทศจีนใต้ จำนวนพ่อค้าชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขาย

เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับเงินสามารถพัฒนาการต่อเรือสำเภานขนาดใหญ่ที่บรรจุสินค้าได้มาก การค้าของเอเชียขณะนั้นจึงเพิ่มพูน

การค้าที่เจริญทำให้เมืองท่าที่ติดต่อกับชายฝั่งกับจีนมั่งคั่ง มีผลต่อการก่อตั้งเป็นรัฐใหญ่ จึงเกิดการขยายเส้นทางการค้าจากเมืองท่าใกล้ทะเลเข้าไปสู่ดินแดนตอนในทวีปภาคพื้นทวีป เมืองภายในที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่ขยายตัวจึงมีความสำคัญและมั่งคั่งไปด้วย ดังนั้นการขยายอำนาจเข้าครอบครองเมืองชุมทางการค้าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเพิ่มพูนทางการเมืองในขณะนั้น

2) สมัยอาณาจักรเจริญรุ่งเรือง (พ.ศ.1898-2068) ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาพัฒนาการขึ้นอย่างชัดเจน นับตั้งแต่สมัยพญาเก๊า (พ.ศ.1898-1928) และสืบต่อมาจนถึงสมัยพญาแก้ว (พ.ศ.2038-2068) มีกษัตริย์ปกครอง 6 พระองค์ รวมเวลาประมาณ 170 ปี ความเจริญสูงสุดอยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) ซึ่งถือเป็นยุคทองของล้านนา ลักษณะเด่นของอาณาจักรล้านนารุ่งเรือง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557, น. 149) ดังนี้

2.1) อาณาเขตกว้างขวาง ช่วงอาณาจักรเจริญถึงขีดสุดได้แผ่อำนาจออกไปกว้างขวางกว่าทุกสมัย ด้านตะวันออกยึดเมืองแพร่ เมืองน่านสำเร็จ ด้านใต้ลงไปสู่รบกับกรุงศรีอยุธยา ยึดเมืองตามชายแดนได้ช่วงระยะหนึ่ง ส่วนทางด้านเหนือแผ่อำนาจครอบคลุมรัฐฉาน ดังเช่นเชียงใหม่ เมืองน่าน และสิบสองปันนา โดยนำกำลังคนจากเมืองต่างๆ เข้ามาไว้ในเขตแดนล้านนา

2.2) พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนล้านนายัง เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา และได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปเมืองต่างๆ ทั่วไปในเขตทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา ดังนั้นในมุมมองของรัฐโบราณใกล้เคียง อาณาจักรล้านนาจึงมีชื่อเสียงในฐานะรัฐพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่

2.3) เศรษฐกิจดี สภาพการค้าขยายตัว เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการค้าระดับภูมิภาค ซึ่งตั้งอยู่ตอนในภาคพื้นทวีป ทำหน้าที่รวบรวมสินค้าของป่าจากดินแดนภายในออกไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ

3) สมัยเสื่อมของอาณาจักรและการล่มสลายของอาณาจักร (พ.ศ. 2069-2101) ความเสื่อมของอาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นในปลายสมัยราชวงศ์มังราย โดยประมาณตั้งแต่พญาเกสเชษฐราชขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ.2069 จนกระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ใน พ.ศ. 2101 สมัยเสื่อมนี้ประมาณ 32 ปี ในช่วงเวลาดังกล่าวมีระยะหนึ่งที่ว่างเว้นไม่มีกษัตริย์ปกครองถึง 4 ปี (พ.ศ.2091-2094) เพราะขุนนางขัดแย้งกันจนตกลงไม่ได้ว่าจะให้ใครเป็นกษัตริย์ กษัตริย์สมัยเสื่อมครองเมืองช่วงเวลาสั้นๆ การสิ้นรัชสมัยของกษัตริย์เกิดจากขุนนางจัดการปลงพระชนม์กษัตริย์ หรือขุนนางปลดกษัตริย์ หรือกษัตริย์สละราชสมบัติ ในสมัยนี้มีกษัตริย์ปกครอง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557, หน้า 173) ดังนี้

3.1) พญาเกสเชษฐราช (ครั้งแรก พ.ศ.2069-2081) โอรสของพญาแก้วภูตาทิราช ขุนนางอัญเชิญให้ครองราชย์ ภายหลังขัดแย้งกับขุนนางจึงถูกปลดออก

3.2) ท้าวชายหรือท้าวทรายคำ (พ.ศ.2081-2083) โอรสพญาเกส และมหาเทวีจิระประภา เชษฐาของพระนางยอดคำทิพย์ พระมารดาของพระเจ้าไชยเชษฐา ถูกขุนนางประหารชีวิต

3.3) พญาเชษฐราช (ครั้งสอง พ.ศ.2086-2088) หลังจากขุนนางประหารท้าวชาย แล้วจึงไปอัญเชิญกลับมาครองเมืองอีกครั้ง และในครั้งที่สองนี้ถูกขุนนางประหารชีวิต

3.4) พระมหาเทวีจिरประภา (พ.ศ.2088-2089) มเหสีพญาเกส พระมารดาของ ท้าวชาย เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ล้านนาที่ครองราชย์โดยกษัตริย์ พระนางสละราชสมบัติให้แก่ พระไชยเชษฐาพระนัดดา

3.5) พระไชยเชษฐา (พ.ศ.2089-2090) โอรสพระโพธิสาลราช กษัตริย์ล้านช้าง และพระนางยอดคำทิพย์ เป็นกษัตริย์ครองล้านนา ภายหลังกลับไปครองล้านนา

3.6) พญาเมกุ (พ.ศ.2094-2107) ถูกพม่านำตัวไปหงสาวดีปัจจัยแห่งความเสื่อม ของอาณาจักรล้านนามี 2 ประการ คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557, หน้า 173) ดังนี้

(1) ปัจจัยภายใน คือ ปัญหาภายในอาณาจักรล้านนาที่เป็นเงื่อนไข ให้อาณาจักรอ่อนแอและเสื่อมสลาย แบ่งเป็นปัญหาทางการเมือง ความอ่อนแอของกษัตริย์ การเพิ่มพูนอำนาจของขุนนาง และปัญหาเศรษฐกิจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1.1) ปัญหาการเมือง คือ การไม่สามารถสถาปนาราชการได้ กษัตริย์ อาศัยความสัมพันธ์ส่วนพระองค์กับเจ้านายและขุนนาง การผูกขาดระบบอำนาจรวมศูนย์เป็นเงื่อนไข ให้ขุนนางในเมืองหลวงและภูมิภาคสั่งสมอำนาจ เกิดความขัดแย้งระหว่างขุนนางและกษัตริย์ และ ระหว่างกลุ่มขุนนางด้วยกัน

(1.2) ความอ่อนแอของกษัตริย์ การแย่งชิงอำนาจระหว่างกษัตริย์และ ขุนนาง และในกลุ่มขุนนางก็แตกแยกเป็นหลายฝ่าย สภาพกษัตริย์ในขณะนั้นสูญเสียอำนาจมาก เพราะขุนนางมีอำนาจเหนือกว่ากษัตริย์ โดยสามารถแต่งตั้งหรือปลดกษัตริย์ออกได้ตามความพึงพอใจ เมื่อวิเคราะห์ความอ่อนแอของรัฐล้านนา พบว่า เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐในหุบเขา คือ เมือง ต่างๆ ตั้งถิ่นฐานกระจายตามที่ราบระหว่างหุบเขา ลักษณะทางกายภาพได้เอื้อให้เมืองต่างๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งการคุมกำลังคน การเก็บส่วย และเศรษฐกิจ ดังนั้นเมืองต่างๆ ค่อนข้างมี อิสระ ทำให้เมืองราชธานีพยายามควบคุมเมืองขึ้น ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างสูงในสมัยยุคทอง ล้านนา (ช่วงกลางราชวงศ์มังราย)

(1.3) การเพิ่มพูนอำนาจของขุนนาง ขุนนางในล้านนาจะเพิ่มพูนอำนาจ มากขึ้นตามลำดับ ในสมัยยุคสร้างอาณาจักรบทบาทเป็นกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นส่วนใหญ่ ขุนนางเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือ ครั้นในยุคอาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองพบว่า บทบาทขุนนาง กลับเพิ่มขึ้น และเริ่มคานอำนาจกษัตริย์ และในที่สุดสมัยปลายราชวงศ์มังรายขุนนางเพิ่มพูนอำนาจ จนมีอำนาจเหนือกษัตริย์ ลักษณะการเพิ่มพูนอำนาจมีจุดเด่น 2 ประการ คือ

- ขุนนางมีอำนาจมากมาถึงขนาดแต่งตั้งกษัตริย์ตาม ความต้องการของตนเองได้ หากไม่พอใจก็ปลดออก จนกระทั่งถึงกับปลงพระชนม์กษัตริย์ ดังจะ เห็นได้จากกรณีของพญาเกสและท้าวชายตาม ดังนั้นในปลายสมัยราชวงศ์มังรายสถาบันกษัตริย์จะ มีสถานะตกต่ำ ส่วนขุนนางมีอำนาจ บงการกษัตริย์ได้ตามใจปรารถนา แต่ขุนนางก็ไม่บังอาจสถาปนา ตนเป็นกษัตริย์ได้ เพราะขาดสิทธิโดยชอบธรรม เนื่องจากตามจารีตถือว่าไม่มีเชื้อสายของราชวงศ์ มังรายเป็นกษัตริย์ไม่ได้ ดังนั้นสิ่งที่ขุนนางต้องการ คือ ให้กษัตริย์มีสภาพเป็นเจิวัด

- ความขัดแย้งของขุนนางซึ่งแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ ขุนนางเมืองราชธานีขัดแย้งกับขุนนางตามหัวเมือง ความขัดแย้งเริ่มชัดเจนเมื่อพญาเกสสิ้นพระชนม์ ขุนนางในเมืองเชียงใหม่และขุนนางหัวเมืองต่างๆ แยกแยกแย่งความเป็นใหญ่ ต่างสนับสนุนเจ้านายฝ่ายตนให้ขึ้นครองราชย์

- ปัญหาเศรษฐกิจ สภาพปัญหาเศรษฐกิจในปลายราชวงศ์มังราย ตกต่ำลงมาก เนื่องจากปัญหาทางการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การเก็บส่วยมาสู่ราชธานีลดลงมาก และสันนิษฐานว่าการค้าระหว่างประเทศที่เจริญเติบโตอย่างมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้น จนได้ชื่อว่า “ยุคการค้า” (พ.ศ.1948-2173) หรือตั้งแต่สมัยพญาสามฝั่งแกนเป็นต้นมา อาจก่อให้เกิดการแย่งชิงอำนาจระหว่างกษัตริย์และขุนนาง ซึ่งต่างก็มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ และทำการค้ากันอย่างอิสระ กลายเป็นเงื่อนไขความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ จนเกิดสภาพความแตกแยก

(2) **ปัจจัยภายนอก** ปัญหาการรุกรานจากรัฐใกล้เคียง ทำให้อาณาจักรล้านนา ซึ่งอ่อนแออยู่แล้วเสื่อมสลายเร็วขึ้น สมัยที่อาณาจักรล้านนาเสื่อม รัฐใกล้เคียงได้โอกาสเข้ามาปล้นเชียงใหม่ รัฐสำคัญที่เข้ามารุกราน คือ กรุงศรีอยุธยาและพม่า ในสมัยราชวงศ์ต้องทั้งสองรัฐมีความเจริญก้าวหน้ากว่าล้านนา โดยพัฒนาจากการเป็นเมืองท่าค้าขายกับนานาชาติ ได้สร้างความมั่นคงแก่รัฐจนเป็นรัฐใหญ่ในภูมิภาคนี้ การเติบโตของเมืองท่าเป็นผลมาจากการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายอย่างรวดเร็ว ถือเป็นยุคทองของการค้า ซึ่งอยู่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ถึงปลายศตวรรษที่ 22 (พ.ศ.1948-2173) เงื่อนไขของการเกิดยุคทองการค้าเป็นปัจจัยภายนอก คือ ความต้องการของชาวต่างชาติ การค้าที่เจริญนี้ยอมทำให้เมืองท่ามีความสำคัญและพัฒนาได้รวดเร็วกว่าเมือง ที่ตั้งอยู่ตอนในภาคพื้นทวีป

5.2 อาณาจักรสุโขทัย

นักประวัติศาสตร์โบราณคดีสันนิษฐานว่า ก่อนที่อาณาจักรสุโขทัยจะเริ่มตั้งขึ้นเมื่อประมาณพุทธศักราช 1792 นั้น บริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมดรวมทั้งดินแดนริมฝั่งแม่น้ำยมซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าไชยวรมันที่ 7 กษัตริย์ขอม

บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง รวมทั้งเมืองสุโขทัยซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจของขอมสบาดโขลญลำพงเช่นเดียวกัน นักประวัติศาสตร์โบราณคดีสันนิษฐานต่อไปว่า ในเวลาต่อมากลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่รอบๆ บริเวณนั้น ภายใต้การนำของพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในอาณาจักรไทย ในจังหวัดพิษณุโลก กับพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดได้นำกำลังคนเข้าแย่งชิงเมืองสุโขทัยจากขอมกลับคืนมาได้ จากนั้นสถาปนาเมืองสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานี และอัญเชิญพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย โดยถวายพระนามว่า **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์**

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์สถาปนาราชวงศ์พระร่วงปกครองเมืองสุโขทัยด้วยความร่มเย็นเป็นสุข และยังได้แผ่ราชอาณาจักรกว้างใหญ่ออกไป จนทำให้สุโขทัยกลายเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญ และยิ่งใหญ่ในดินแดนตอนเหนือของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

นับตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ สถาปนากรุงสุโขทัยและราชวงศ์พระร่วง จนกระทั่งอาณาจักรสุโขทัยเสื่อมสั่นลงเป็นเวลาประมาณ 189 ปี มีพระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงผลัดเปลี่ยนกัน ขึ้นปกครอง 9 พระองค์ ดังนี้

- 1) พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางหาว) ปีที่ครองราชสมบัติ พ.ศ.1792-1822
- 2) พ่อขุนบานเมือง ปีที่ครองราชสมบัติ พ.ศ. 1822
- 3) พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ่อขุนรามราช) ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.1822-1841
- 4) พระยาเลอไทย ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.1841-1866
- 5) พระยาร่วงนำถม ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 1866-1890
- 6) พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.1890-1911
- 7) พระมหาธรรมราชาที่ 2 (ลือไทย) ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.1911-1942
- 8) พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ใสลือไทย) ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.1943-1962
- 9) พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल) ปีที่ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 1962-1981

ความเจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย นับตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นต้นมา สุโขทัยพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรในด้านต่างๆ ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจัดเป็นอาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์ มั่งคั่ง และเข้มแข็งยิ่งอาณาจักรหนึ่งในดินแดนแถบนี้ที่เดียว ยิ่งในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลิไทย สุโขทัยก็ได้ชื่อว่ามี ความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดทั้งทางด้าน การปกครอง การทหาร ศาสนา และ ศิลปวัฒนธรรม ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยในด้านต่างๆ มีดังนี้

1) การปกครอง เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าการปกครองสมัยสุโขทัยนั้นเป็นการปกครองในลักษณะพ่อปกครองลูก ราษฎรมีความเคารพนับถือกษัตริย์ประดุจบุตรนับถือบิดา ดังนั้น จึงเกิดความสงบร่มเย็นเปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกัน

ข้อความในศิลาจารึกกระบี่ว่า *“ที่ประตูเมืองสุโขทัยจะแขวนกระดิ่งไว้ ให้ราษฎรที่มีความเดือนร้อนสิ้น แล้วพ่อขุนผู้ปกครองที่เปรียบเสมือนพ่อของพวกตนก็จะออกมาจัดปิดเป่าทุกข์ต่างๆ เหล่านั้นให้หมดไป”*

ศูนย์กลางการปกครองในระยะแรกที่อยู่ในสุโขทัย มีเมืองใหญ่สำคัญ 4 เมือง สำหรับปกครองเมืองเล็กเมืองน้อยอื่นๆ ได้แก่ สุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นเมืองหลวง ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร และสองแคว พระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในราชอาณาจักรทรงแต่งตั้งพระโอรสไปปกครองเมืองดังกล่าว ทำให้เกิดเมืองที่มีลักษณะคล้ายเมืองลูกหลวง เมืองเหล่านี้มีการปกครองที่เป็นอิสระในตนเอง

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง บ้านเมืองสงบสุขและมีอาณาเขตกว้างใหญ่ออกไปมาก ดังนั้น พ่อขุนรามคำแหงจึงใช้วิธีการปกครองด้วยการกระจายอำนาจ โดยแต่งตั้งผู้แทนพระองค์เป็นเจ้าเมืองออกไปปกครองเมืองในราชอาณาจักร

ในสมัยสุโขทัยมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ส่วน คือ

(1) หัวเมืองชั้นใน หมายถึง ราชรอบปริมณฑล เช่น เมืองศรีสัชนาลัย เมืองทุ่งยั้ง เมืองสองแคว เมืองบางยม เมืองสระหลวง เมืองตาก เมืองพระบาง และเมืองชากังราว

(2) หัวเมืองชั้นนอก หมายถึง เมืองที่อยู่ห่างราชธานีออกไป เช่น เมืองแพร์ เมืองแพรก เมืองสุพรรณบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองศรีเทพ

(3) เมืองประเทศราช หมายถึง เมืองนอกราชอาณาเขตที่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ได้แก่ เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อน่าน และเมืองเวียงจันทน์

2) กฎหมาย สมัยพ่อขุนรามคำแหงมีการออกกฎหมายและจารึกเป็นตัวอักษร โดยเป็นกฎหมายเกี่ยวกับภาษี กฎหมายมรดก กฎหมายที่ดิน กฎหมายตุลาการ กฎหมายเกี่ยวกับการค้า

3) เศรษฐกิจ สุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีความอุดมสมบูรณ์และมั่งคั่งด้วยความสามารถติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ชาวสุโขทัยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและเป็นช่างหัตถกรรม ดังนี้

(1) ด้านเกษตรกรรม สุโขทัยเป็นแหล่งดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ฝ่ายปกครองยังส่งเสริมด้วยการชลประทาน สร้างทำนบกั้นน้ำ ท่อส่งน้ำไปยังเรือสวนไร่นาของราษฎรอย่างทั่วถึงจึงทำให้สุโขทัยมากไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ไม่ว่าจะเป็นข้าว หมาก พลู ขนุน มะพร้าว มะขาม และมะม่วง

(2) ด้านหัตถกรรม ถือว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่งของชาวสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพช่างปั้นถ้วยชาม เนื่องจากสุโขทัยมีเตาที่เรียกว่า เตาทุเรียง มากกว่า 200 เตา เครื่องถ้วยชามสุโขทัยที่มีชื่อเสียง และขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุด ได้แก่ เครื่องถ้วยชามสังคโลก เชื่อกันว่าในสมัยสุโขทัยมีการส่งเครื่องสังคโลกไปขายยังประเทศใกล้เคียงด้วย

การค้าขายในสมัยสุโขทัยเป็นการค้าขายแบบเสรี ไม่มีการเก็บภาษี จึงทำให้พ่อค้าแม่ค้านิยมมาค้าขายกันมาก นอกจากการค้าในอาณาจักรแล้ว ยังส่งสินค้าจำพวกหนังสัตว์ ไม้หอม งาช้าง และของป่าอื่นๆ ไปขายยังต่างประเทศด้วย

4) การศึกษา เชื่อกันว่าประมาณ พ.ศ.1826 พ่อขุนรามคำแหงได้คิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น โดยแปลงจากอักษรขอมและอักษรมอญ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาของไทยแท้เริ่มต้นอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจังในสมัยสุโขทัย

5) ศาสนา พระพุทธศาสนามาถึงกรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ก่อนหน้านั้นผู้คนในดินแดนส่วนนี้นับถือศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกับขอมที่เคยมีอำนาจอยู่ พระพุทธศาสนาที่สุโขทัยรับมาเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้นิมนต์พระสงฆ์ลังกาจากนครศรีธรรมราชมาเผยแผ่คำสั่งสอนให้กับชาวสุโขทัย ทำให้ประชาชนพากันเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดและพระพุทธรูปมากมาย สำหรับตัวพ่อขุนรามคำแหงเองก็ทรงเป็นผู้นำที่ดีด้วยการสร้างศาสนสถานต่างๆ หลายแห่ง

พระพุทธศาสนาเจริญสูงสุดในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไท นอกจากทรงสร้างวัดและศาสนสถานต่างๆ มากมายแล้ว ยังทรงออกผนวช จำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามะม่วง ซึ่งปัจจุบันเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของสุโขทัย

6) ศิลปวัฒนธรรม สุโขทัยเป็นเมืองที่มีวัดและโบราณสถานอื่นๆ มากมายที่สุดแห่งหนึ่ง เท่าที่กรมศิลปากรสำรวจพบเมื่อครั้งจัดทำโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ พบว่ามีมากกว่า 125 แห่ง สิ่งเหล่านี้มีทั้งสถูปเจดีย์ วิหาร พระอุโบสถ และเทวาลัย ส่วนโบสถ์ วิหาร ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้าง

ประเภทอาคารของสุโขทัย ปัจจุบันปรักหักพังลงไปเกือบหมดแล้ว แต่ก็มีเค้ารอยให้พอสันนิษฐานได้ว่า ส่วนผนังของอาคารจะเจาะเป็นช่องลูกกรงเล็กๆ แทนการเจาะหน้าต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นงดงาม

อาคารสมัยสุโขทัยสมัยนั้น จะมีผนัง 2 ชั้น และมักซ้อนบันไดอยู่ภายในกำแพงเพชร ทั้งสองสามารถเดินขึ้นไปชั้นบนได้ เช่น ผนังมณฑปวัดศรีชุม เป็นต้น ส่วนสถาปัตยกรรมของสุโขทัยนิยมทำกัน 3 แบบ คือ

(1) ทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมสุโขทัยแท้ที่มีการสร้างเฉพาะในอาณาจักรสุโขทัยเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันเหลือไม่มากนัก สามารถหาดูได้ที่วัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย

(2) เจดีย์ทรงลังกา หรือที่เรียกว่า เจดีย์ทรงระฆัง มีที่วัดช้างล้อมที่ยังทำรูปช้างรายล้อมรอบฐานเจดีย์ด้วย

(3) เจดีย์ทรงลังกาผสมศรีวิชัย มีทรงเหมือนเจดีย์ทรงลังกาทั่วไปแต่ตั้งบนฐานสูงรูปเหลี่ยม

ในสมัยนั้นยังมีการสร้างพระพุทธรูปทั้งที่เป็นสำริดก่ออิฐและปั้นมากมาย พระพุทธรูปของสุโขทัยถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุด ลักษณะพระพักตร์มีแบบอย่างมาจากใบหน้าสตรี คือ พระพักตร์รูปไข่ อวบอ้วน ยิ้มละไม พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้มงามตามลักษณะของมหาบุรุษ ขมวดพระเกศาเล็ก มีพระรัศมีเปลว บั้นพระองค์เล็ก ขณะที่พระอังสาใหญ่สมบูรณ์ ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรยาวถึงพระนาภีตรงปลายทำเป็นเขี้ยวตะขาบ สมัยสุโขทัยนิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารศรีวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ส่วนฐานทำเป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีลวดลาย

พุทธรูปที่เป็นแบบอย่างของสมัยสุโขทัย ได้แก่ พระพุทธรูปปางลีลา ซึ่งเชื่อว่าสร้างมาจากประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จมาจากดาวดึงส์ นอกจากนี้พระพุทธรูปแบบหนึ่งที่นิยมสร้างในสุโขทัย คือ พระพุทธรูปสี่อริยาบถ ได้แก่ นั่ง นอน ยืนและเดิน มีทั้งศิลาและก่ออิฐถือปูน พระพุทธรูปสี่อริยาบถที่งดงามอยู่ที่วัดตระพังทองกลาง นอกเมืองสุโขทัย ส่วนเทวรูปก็มีการสร้างเช่นกัน เท่าที่พบเป็นเทวรูปพระอิศวร พระอุมา พระพรหม พระนารายณ์ และพระหริหระ ลักษณะของเทวรูปนั้นก็คล้ายกับพระพุทธรูป คือ มีใบหน้างดงามคล้ายสตรี ผิดกันที่เครื่องทรงเท่านั้น

7) ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ สมัยสุโขทัยมีการติดต่อค้าขายกับจีน ติดต่อทางด้านศาสนากับศรีลังกา และแผ่ขยายอาณาเขตไปถึงมอญและมลายู จึงนับว่าสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรือง และยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในดินแดนภาคเหนือของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา (มานพ ถนอมศรี, 2546, น. 25-45)

5.3 อาณาจักรล้านช้าง

ในดินแดนของของประเทศ สปป.ลาว เป็นดินแดนที่มีประวัติอันยาวนาน มีหลักฐานที่แสดงว่ามีคนอยู่มาแล้ว 2,000-3,000 ปี อย่างการค้นพบแหล่งโบราณคดีหินโตะและหินตั้ง รวมถึงหลุมฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านหินตั้ง เมืองหัวเมือง (เมืองเป็น) แขวงหัวพันหรือการค้นพบทุ่งไหหิน เมืองแปก (โพนสะหวัน) แขวงเชียงขวางที่มีอายุช่วง 2,500-3,000 ปี กลุ่มชนเหล่านี้ต่างมีวิวัฒนาการซึ่งเป็นเรื่องที่น่าทึ่งมานุษยวิทยานำมาศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาด้านประวัติศาสตร์จากพงศาวดารลาวได้มีการบันทึกไว้ดังนี้

จากพงศาวดารล้านช้างกล่าวว่า นับแต่ขุนบรมราชาธิราชได้ทรงแผ่ขยายอาณาจักรออกไป โดยทรงส่งโอรสทั้งเจ็ดพระองค์ไปปกครองเมืองต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าอยู่ในภูมิภาคอินโดจีนปัจจุบัน (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน, 2555) ดังนี้

- 1) ขุนลอ ปกครองเมืองเซ้าหรือเมืองขวา (อ่านว่า “เมืองซัว”) ซึ่งต่อมาเรียกว่า “หลวงพระบาง”
- 2) ท้าวผาล้าน ปกครองเมืองหอแต (ต้าหอหรือสิบสองปันนา)
- 3) ท้าวจุล ปกครองเมืองโกดแท้แผนปม (ปัจจุบันคือเวียตนาม)
- 4) ท้าวคำผิง ปกครองเมืองเชียงใหม่
- 5) ท้าวอิน ปกครองเมืองลานเพียศรีอยุธยา (ละโว้)
- 6) ท้าวกรม ปกครองเมืองมอน (อินทปัต หรือหงสาวดี)
- 7) ท้าวเจือง ปกครองเมืองพวน (เชียงขวาง-เชื่อกันว่าเป็น ท้าวเจืองที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง)

ขุนลอผู้ทรงสร้างเมืองขวานี้ ถือกันว่าทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของชาว สปป.ลาว ทั้งปวง ในปี พ.ศ.1300 โดยประมาณ พระองค์ได้ทรงตั้งให้เมืองขวาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง พระราชทานนามราชธานีแห่งนี้ใหม่ว่า “เมืองเชียงทอง” พระองค์ได้ทรงขับไล่ชนชาติขอม ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจอยู่เดิมในบริเวณดังกล่าวสำเร็จ ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความมั่นคงต่อมายาวนาน และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาอีกหลายชั่วคน

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์องค์สำคัญซึ่งชาว สปป.ลาว ยกย่องพระองค์ในฐานะ “พระบิดาของชาติ สปป.ลาว” ได้แก่ พระเจ้าฟ้ารุ่งม (พ.ศ.1896-1916) พระนามเต็ม คือ “พระเจ้าฟ้ารุ่งมแห่งล้าธรณี” เนื่องจากพระองค์มีบทบาทในการรวบรวมแผ่นดิน สปป.ลาว ให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงวางรากฐานของพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว และทรงยกย่องให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักร

พระเจ้าฟ้ารุ่งมทรงเป็นพระราชโอรสของท้าวผิฟ้า และเป็นพระราชนัดดาของพระยาสุวรรณคำผิง โดยในรัชสมัยของพระยาคำผิง ท้าวผิฟ้า ซึ่งเป็นพระบิดาของพระเจ้าฟ้ารุ่งมได้ถูกเนรเทศจึงเสด็จหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์เขมร ในเวลาต่อมาเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาคำผิง อันเป็นช่วงเวลาที่ยุทธจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจ ในขณะที่เดียวกันที่อาณาจักรสุโขทัยเข้มแข็งขึ้น ฝ่ายเขมรจึงต้องการคานอำนาจของสุโขทัยจึงได้สนับสนุนให้พระยาฟ้ารุ่งม ซึ่งเสด็จติดตามพระราชบิดาไปประทับที่อาณาจักรเขมรนั้น นำกำลังเข้าแย่งชิงอำนาจจากพระยาฟ้าคำเหี้ยวซึ่งเป็น

พระปิตุลา (อา) ผู้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระยาคำผง พระยาฟ้าจุ่มสามารถเอาชนะพระยาฟ้าคำเสียวได้ จึงเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในรัชสมัยของพระยาฟ้าจุ่ม แม้พระองค์จะได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับอาณาจักรล้านช้าง แต่ต่อมา ในปี พ.ศ.1899 ได้สละราชสมบัติทั้งยังได้เชิญพระยาอู่เหนือผู้เป็นพระราชโอรสขึ้นครองราชย์สืบต่อจาก พระราชบิดา ส่วนพระยาฟ้าจุ่มได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ เมืองน่าน กระทั่งสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.1916

อาณาจักรล้านช้างมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันหลายพระองค์โดยสมัยที่สำคัญ 2 สมัย คือ

1) สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

นับได้ว่าเป็นสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์ สปป.ลาว ที่มีความรุ่งเรืองมากท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นรอบด้าน ชาว สปป.ลาว ล้วนนับถือพระองค์ว่าทรงเป็นมหาราช และทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ สปป.ลาว พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่สำคัญไว้หลายประการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงอย่างกว้างขวาง โปรดให้มีการสร้างและบูรณะปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ทรงสร้างหอพระแก้ว เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งได้ทรงอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านนา และทรงสร้างพระเจดีย์โลกจุฬามณี (พระธาตุหลวง) ที่นครเวียงจันทน์ ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมืองด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) เป็นต้น โดยในเวลาเดียวกันที่อาณาจักรหงสาวดีในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองมีกำลังเข้มแข็งและทรงอิทธิพลอย่างมากและความพยายามจะขยายอาณาจักรมาทางทิศตะวันออก พระองค์จึงโปรดให้มีการย้ายราชธานีจากหลวงพระบางมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์ เพื่อหลีกเลี่ยงอำนาจของหงสาวดีในปี พ.ศ.2103 และพระราชทานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดมราชธานี” ทั้งยังทรงสร้างสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นกำลังในการต่อต้านพม่าซึ่งถือเป็นศัตรูร่วมกัน ต่อมาในปี พ.ศ.2107 ทพพม่าได้ติดตามจับกุมขุนนางล้านนาเชียงใหม่มาถึงเวียงจันทน์และสามารถตีกรุงเวียงจันทน์ได้ในขณะที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมิได้ประทับอยู่ในพระนคร พร้อมทั้งกวาดต้อนชาวเมืองและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลับไปยังพม่าเป็นจำนวนมาก รวมถึงเจ้ามหาอุปราชศรีวรวงษา พระราชอนุชาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แล้วจึงถอยทัพกลับไปพระองค์ทรงคุมแค้นฝ่ายหงสาวดีอยู่มาก เมื่อฝ่ายอยุธยาขอความช่วยเหลือให้ช่วยรบกับพม่าในช่วงปี พ.ศ.2110-2112 พระองค์จึงทรงจัดตั้งกองทัพไปช่วยเหลืออยุธยาแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากถูกฝ่ายพม่าและพระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลกซ่องนกลจนแตกพ่าย หลังอาณาจักรหงสาวดีพิชิตกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงทรงส่งกองทัพมาปราบปรามล้านช้างแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาได้ทรงนำกองทัพและชาวเมืองหลบภัยในป่า และคอยลอบโจมตีกองทัพพม่าอยู่เรื่อยๆ จนกองทัพพม่าต้องถอนกำลังกลับไป ลุถึงปี พ.ศ.2114 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เสด็จออกปราบกบฏ ณ เมืองรามรักโองการ (เชื่อกันว่าอยู่ในพื้นที่แขวงอัตตะปือในปัจจุบัน) แล้วสูญหายไปในปีครั้งนั้น

2) พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช พ.ศ.2181-2238 เป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่ง เนื่องด้วยพระองค์มีวิธีการปกครองบ้านเมืองหลักแหลมและเป็นธรรม ทำให้ล้านช้างมีความมั่นคงและสงบร่มเย็นกว่าครึ่งศตวรรษ ทั้งความเจริญรุ่งเรืองทางสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ศิลปะแขนงต่างๆ ตลอดจนการค้าขายกับต่างชาติ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม จากกรณีที่พระราชโอรสของพระองค์ได้กระทำความผิดลักลอบเป็นชู้กับภริยาของขุนนางผู้หนึ่ง พระองค์ก็ลงโทษตามอาญาถึงขั้นประหารชีวิตโดยมิได้ใส่ใจว่าเป็นพระโอรส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงอยู่ในสภาพที่ไร้รัชทายาท และเมื่อพระองค์สวรรคตโดยไร้รัชทายาท ประชาชนจึงได้อัญเชิญพระยาเมืองจัน ซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ก็ครองราชย์อยู่ได้เพียงหกปี เจ้านันทราชแห่งเมื่อน่านก็ยกทัพเข้ามาชิงเมืองเวียงจันทน์ไว้ได้ เจ้านันทราชจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างใน พ.ศ.2238 เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนักจากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น 3 ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

ภาพที่ 2.4 อาณาจักรของล้านนา
ที่มา: ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน (2555)

(1) **อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์** คือ อาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิมมีอาณาเขตปกครองดินแดน สปป.ลาว ภาคกลางในปัจจุบันมีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นปฐมกษัตริย์ พระไชยเชษฐาองค์นี้ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองเว้ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่า “พระไชยองค์เว้หรือพระไชยองค์เวียด” พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดนครเวียงจันทน์และจับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองขึ้นเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ.2241 จากนั้นจึงทรงตั้งท้าวลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบาง แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวสปป.ลาวทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ.2250 เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชที่หนีไปประทับยังเมืองหงสา (อยู่ในแขวงไชยบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบางจับเจ้าอุปราช ท้าวลองสำเร็จโทษและเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์เว้ จึงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงไกล่เกลี่ยทั้งสองฝ่ายให้ยุติการรบและแบ่งปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่ สปป.ลาวแตกแยกเป็น 2 อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางซึ่งเวียงจันทน์เองก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอดเวลา

(2) **อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง** ถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์และหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2250 ดังได้กล่าวมาแล้วมีอาณาเขตในการปกครองดินแดน สปป.ลาว ภาคเหนือในปัจจุบัน โดยมีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ.2249-2256)

(3) **อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์** มีจุดกำเนิดมาจากการอพยพลี้ภัยการเมืองของเจ้านางสุมังคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะให้เจ้านางสุมังคละพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์เป็นมเหสีแต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตนประมาณ 3,000 คน และเจ้านางสุมังคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านจัวพันลำโสมสนุก ณ ที่นั้นเจ้านางสุมังคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า “เจ้าหน่อกษัตริย์”

ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาศักข์ชาวพื้นเมืองได้อาราธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมาปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงฯ ปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาการปกครองบางประการ ซึ่งเอาหลักทางธรรมมาตัดสินและยุติปัญหาไม่ได้ ท่านจึงให้คนไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ซึ่งเจริญพระชนม์มากพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้ว มาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาศักข์ในปี พ.ศ.2257 ทรงพระนามว่า พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร อาณาจักรล้านช้างแห่งที่ 3 คือ อาณาจักรล้านช้างจำปาศักข์ จึงถือกำเนิดขึ้นในปีพระองค์ได้ประกาศอาณาเขตแยกออกจากเวียงจันทน์ ปกครองดินแดน สปป.ลาว ภาคใต้ ตั้งแต่เขตเมืองนครพนม เมืองคำม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตง เมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนด้านตะวันตกอาณาเขตไปไกล

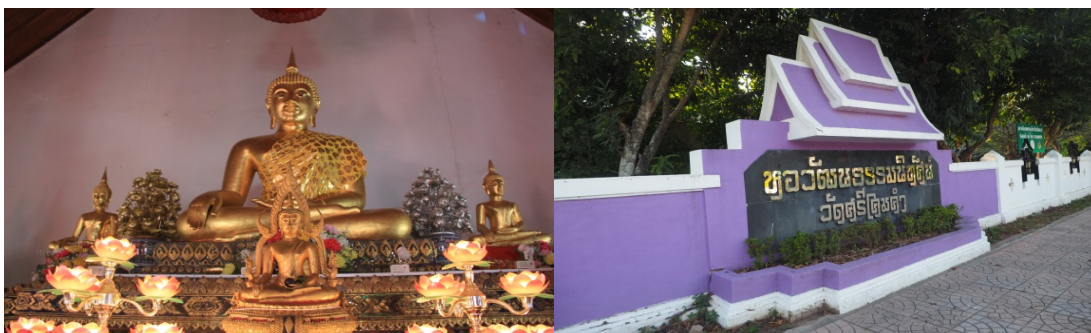
จนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เชื้อสายของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ได้ปกครองจำปาสักต่อมาทั้งในฐานะกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนคร และผู้ว่าราชการเมืองจนกระทั่งแผ่นดิน สปป.ลาว รวมกันเป็นหนึ่งในปี พ.ศ.2489 แต่ยังคงมีบทบาททางการเมืองใน สปป.ลาว ยุคพระราชอาณาจักรมาตลอด จนถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2518

ตอนที่ 6 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด พะเยา น่าน แพร่ กำแพงเพชร สุโขทัย และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (หลวงพระบาง)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลายที่สุดประเทศหนึ่ง ในแต่ละภาคมีจุดเด่นที่แตกต่างกันออกไป ภาคเหนือเป็นอีกภาคที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจกันมาก เนื่องจากเป็นภาคที่มีภูมิประเทศงดงาม รายล้อมด้วยขุนเขาสลับซับซ้อน อันอุดมไปด้วยผืนป่า งดงามด้วยประเพณีวัฒนธรรม และอบอุ่นด้วยวิถีชีวิตเรียบง่ายเปี่ยมย้าใจ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยขอรวบรวมสถานที่ท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

จังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดที่เก่าแก่ในแถบล้านนาไทย แยกตัวออกจากจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่สมบูรณ์เมื่อ พ.ศ.2520 อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ราว 691 กิโลเมตร สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ได้แก่

ภาพที่ 2.5 หลวงพ่องามเมืองเรืองฤทธิ์ หรือ พระเจ้าล้านตื้อ วัดวัดศรีอุโมงค์คำ และหอวัฒนธรรมนิทัศน์

1. **วัดศรีโคมคำ** ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยา ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “วัดพะเจ้าตนหลวง” เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 14 เมตร สูง 17 เมตร คาดว่าสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2034-2067 เป็นพระพุทธรูปที่ชาวพะเยาและนักท่องเที่ยวชาวพุทธให้ความเคารพและแวะมาสักการะเป็นจำนวนมาก

2. **กว๊านพะเยา** อยู่ในอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นแหล่งน้ำจืดธรรมชาติขนาดใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ บริเวณโดยรอบของกว๊านพะเยาจะจัดเป็นสถานที่พักผ่อน เป็นสถานี่ประมงน้ำจืด และพระตำหนักศรีศรีนครินทรบรมราชชนนี ซึ่งสร้างเมื่อปี พ.ศ.2526 มีการนำพันธุ์ไม้เมืองหนาวนานาชนิดมาปลูกไว้ และมีสระน้ำพุที่สวยงาม ตั้งอยู่ติดกับสถานี่ประมงน้ำจืด

3. **หอวัฒนธรรมนิทัศน์** อยู่ใกล้กับวัดศรีโคมคำ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีรูปแบบการตกแต่งสวยงามจัดแสดงโบราณวัตถุประเภทหินทรายและเครื่องปั้นดินเผา เอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาและเรื่องราวความเป็นมาทั้งด้านวรรณกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพะเยา

4. **วัดพระธาตุดอยทอง** ตั้งอยู่บนดอยจอมทอง ตรงข้ามวัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) เป็นปูชนียสถานโบราณคู่เมืองพะเยา มีถนนขึ้นไปถึงเจดีย์พระธาตุดอยทองบริเวณโดยรอบเป็นป่าไม้ เป็นสวนรุกขชาติสามารถมองเห็นทัศนียภาพของตัวเมืองพะเยาและกว๊านพะเยาได้อย่างชัดเจน

5. **วัดศรีอุโมงค์คำ** ตั้งอยู่ที่ถนนท่ากว๊าน ภายในวัดมีพระเจดีย์สมัยเชียงแสนที่มีสภาพสมบูรณ์ เป็นวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองพะเยา นามว่า “หลวงพ่องามเมืองเรืองฤทธิ์” ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้าล้านตื้อ” ถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามที่สุดองค์หนึ่งแห่งล้านนาไทย

6. **วัดติโลกอาราม** ตั้งอยู่ในเขตกว๊านพะเยา เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา เป็นวัดที่พระเจ้าติโลกราชแห่งราชอาณาจักรล้านนาโปรดให้พระยาอุทิศฐิระเจ้าเมืองพะเยาสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ.2019-2029 ในบริเวณที่เรียกว่า บวกสี่แจ่ง

8. **อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง** ประดิษฐานอยู่ที่สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพะเยา (สวนสมเด็จพระย่า 90) ถนนเลียบบกว๊านพะเยา พ่อขุนงำเมืองเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองภูกามยาว ลำดับที่ 9 ระหว่างปี พ.ศ.1801-1841 เป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานกับพ่อขุนเม็งรายแห่งเมืองเชียงราย และพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งทั้งสามพระองค์ได้กระทำสัตย์ต่อกัน ณ แม่น้ำอิง บริเวณสถานีประมงน้ำจืดพะเยาปัจจุบัน พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์กล่าวกันว่าเมื่อพระองค์เสด็จไปทางไหน “แดดก็บ่อฮ้อน ฝนก็บ่อฮ่ำ จักให้แดดก็แดด จักให้บดก็บด” จึงได้พระนามว่า “งำเมือง” ทุกปีในวันที่ 5 มีนาคม จะจัดพิธีสักการะบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง

9. **โบราณสถานเวียงล่อ (เมืองพระล่อ)** อยู่ห่างจากอำเภोजุน นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าคงเป็นเมืองในสมัยพ่อขุนงำเมือง เพราะปรากฏซากกำแพงเมืองเก่า วัดร้างอยู่มากมาย พระธาตุและวัดเก่าแก่ คือ วัดศรีปิงเมือง และใกล้เวียงล่อนี้ยังเป็นจุดที่ลำน้ำจุนไหลลงแม่น้ำอิงด้วย จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “สบอิง”

10. **ยอดดอยภูลังกา** เป็นยอดดอยที่สวยงาม มีความสูง 1,720 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สูงที่สุดในเทือกเขาสันปันน้ำไทย-ลาว ด้านทิศเหนือมีพื้นที่ประมาณ 7,800 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลผาช้าง อำเภอบึง จ.พะเยา สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขา เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำยม มีต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก ชมทะเลเมฆหมอก ดวงอาทิตย์ขึ้นลงและดอกไม้ป่าสวยงาม โดยเฉพาะในช่วงปลายฝนต้นหนาว มีถ้ำหลบภัย มีน้ำตกสวยงาม นอกจากนี้ยังมีพรรณไม้หายาก เช่น ต้นชมพูภูพาน เนียมแดง เอื้องสีตาล ดอกแดง สัตถาษี เป็นต้น สำหรับสัตว์ป่ามีจำนวนมากกว่า 100 ชนิด เช่น เสือโคร่ง หมู กวาง เก้ง หมูป่า งูจงอาง ผีเสื้อ เป็นต้น

11. น้ำตกภูซาง เป็นน้ำตกขนาดเล็กมีน้ำไหลสม่ำเสมอตลอดปี สูงประมาณ 25 เมตร จุดเด่นของน้ำตกภูซางอยู่ตรงที่เป็นกระแสน้ำอุ่น อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูซาง ประมาณ 200 เมตร

จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ได้ชื่อว่าเป็นนครแห่งวรรณกรรมเรื่องลิลิตพระลอ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยมอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 551 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปยังเมืองแพร่ได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน เมืองแพร่ได้ชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดเสื้อหม้อฮ่อมที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในภาคเหนือในปัจจุบัน สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ได้แก่

ภาพที่ 2.6 วัดศรีชุม และวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี หรือวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม

1. วัดพระธาตุช่อแฮ ตั้งอยู่บนถนนช่อแฮ ตำบลช่อแฮ ห่างจากตัวเมืองแพร่ไปตามถนนช่อแฮ ประมาณ 9 กิโลเมตร พระธาตุประจำปีเกิดปีชวดของชาวล้านนา และปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองแพร่ สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยพญาสิทธิแห่งกรุงสุโขทัย เป็นพระธาตุบุด้วยทอง ดอกบัวสูง 33 ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 10 เมตร เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ศิลปะเชียงแสน ภายในองค์พระธาตุเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าช่อแฮ หมายถึง แพร่ขึ้นดีจากสิบสองปันนา ที่ชาวบ้านนำมาผูกบูชาพระพุทธ จึงทำให้พระธาตุองค์นี้มีชื่อว่า “พระธาตุช่อแฮ” งานนมัสการทุกปีราววันที่ 11-15 ค่ำ เดือน 4

2. วัดพระธาตุจอมแจ้ง ตั้งอยู่บ้านไคร้ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง เลยพระธาตุช่อแฮ ไป 1 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดราว 10 กิโลเมตร เป็นวัดที่มีความเก่าแก่มาตั้งแต่โบราณ วัดนี้สร้างเมื่อ พ.ศ.1331 แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง องค์พระธาตุจอมแจ้งสีทอง สูง 29 เมตร ฐานกว้าง 10 เมตร เดิมเรียกว่า “พระธาตุจวนแจ้ง” เนื่องจากสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จถึงสถานที่นี้จวนสว่างพอดี ต่อมาเพี้ยนเป็นจอมแจ้ง เชื่อกันว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า

ที่มีศาลาเรียกว่าพิพิธภัณฑตำบลป่าแดง หรือพิพิธภัณฑของจังหวัด ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ที่รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาได้ยาก

3. วัดจอมสวรรค์ ตั้งอยู่บนถนนยันตรกิจโกศล ตำบลทุ่งกวาว เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมพม่า หลังคาซ้อนลดหลั่นเป็นชั้นประดับประดาอลังการ อารามเป็นไม้สัก ใช้เป็นทั้งโบสถ์ วิหาร และกุฏิ เป็นต้น มีโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ “หลวงพ่อบ้าน” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบพม่าที่สานด้วยไม้ไผ่เป็นองค์และลงรักปิดทอง คัมภีร์งานช่างจารึกเป็นอักษรพม่า และบุษบกใส่พระพุทธรูปหินอ่อน

4. วัดหลวง ตั้งอยู่ที่ถนนคำลือ ซอย 1 ตำบลในเวียง เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดของจังหวัดแพร่ คาดว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองแพร่ขึ้นมา ในวัดแห่งนี้มีสิ่งสำคัญ ได้แก่ พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ และพระพุทธรูป “พระเจ้าแสนหลวง” ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวง

5. วัดพระนอน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง อยู่ใกล้กับวัดหลวง สร้างด้วยศิลปะแบบผสมผสานถึงสามยุค คือ เชียงแสน สุโขทัย และอยุธยาตอนปลาย มีพระพุทธรูปนอนองค์ขนาดใหญ่และเก่าแก่ประดิษฐานอยู่ในวิหาร ซึ่งหน้าบันมีศิลปะการแกะสลักแบบล้านนาที่งดงาม

6. วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 16 ถนนเจริญเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง สร้างขึ้นราว พ.ศ.2498 โดยรวมวัดโบราณ 2 แห่งเข้าด้วยกัน คือ วัดพระบาทและวัดมิ่งเมือง ต่อมารวมวัดเป็นวัดพระบาทมิ่งเมือง ปัจจุบันวัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของ “พระพุทธโกศยศิริชัยมหาศากยมนี” พระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัด และมีพระเจดีย์มิ่งเมือง ซึ่งเป็นเจดีย์เก่าแก่มาก มีรอยพระพุทธรูปจำลองอยู่ภายใน และเป็นที่ตั้งของมูลนิธิขอบอนุสรณ์เพื่อระลึกถึงยาขอบหรือนายโชติ แพร่พันธุ์ นักเขียนผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นทายาทเจ้าเมืองแพร่คนสุดท้าย

7. วัดพระธาตุตอเตี้ย ตั้งอยู่บนภูเขาสูงในตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระธาตุช่อแฮ ประมาณ 3 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระธาตุจอมแจ้ง ประมาณ 4 กิโลเมตร ถือว่าเป็นปูชนียสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดแพร่ โดยมีตำนานเกี่ยวกับองค์พระธาตุว่า พระธาตุตอเตี้ย พระธาตุช่อแฮ และพระธาตุจอมแจ้งเป็นพระธาตุที่สร้างคู่กันมา

8. วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี หรือ วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม ตั้งอยู่บนบ้านห้วยน้ำพริก หมู่ที่ 5 ตำบลเด่นชัย อำเภอเด่นชัย เป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2520 บนที่ดิน 25 ไร่ ของดอยม่อนทอง ซึ่งได้รับการบริจาคจากชาวบ้าน สร้างโดยเจ้าอาวาสของวัด คือ พระอธิการมนตรี ธรรมเมธี หรือหลวงพ่อมนตรี หรือที่ชาวบ้านเรียกท่านว่า ครูบ่าน้อย วัดนี้เป็นวัดที่สวยงามตามลักษณะของสถาปัตยกรรมล้านนาแบบผสมผสาน ซึ่งหลวงพ่อมนตรีได้นำเอาจุดเด่นของวัดต่างๆ จากทางภาคเหนือและดินแดนล้านนาในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน เมืองเชียงตุงพม่า และจากประเทศลาวมารวมกันไว้ที่วัดแห่งนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการจำลองเอาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญๆ ในล้านนามาเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลานชาวล้านนาได้ชมและเห็นถึงคุณค่ามันเอง โดยหลวงพ่อมนตรีเป็นผู้ควบคุม ออกแบบ และลงมือก่อสร้างด้วยตัวเองในสำนักงานที่เป็นชั้นสำคัญๆ และยังได้รวบรวมช่างฝีมือเอกของล้านนา หรือที่เรียกว่า “สถา” มาร่วมสร้างอีกด้วย โดยหลวงพ่อมนตรีได้นำสุตยอด

ศิลปะล้านนาจากที่ต่างๆ มาประยุกต์ในการสร้างโบสถ์ วิหาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัด พระธาตุสุโทนคิริ เช่น

- 1) ซุ้มประตูด้านหน้าโบสถ์ มาจากวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง
- 2) ซุ้มประตูด้านตะวันออก มาจากวัดพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ซุ้มประตูด้านตะวันตก มาจากวัดพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งวัดนี้สร้างจากช่างฝีมือ จังหวัดเชียงใหม่ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งลาวเป็นผู้นำไปสร้าง
- 4) ฐานพระอุโบสถรูปซีกแซก มาจากวังประทับพระยามังราย จังหวัดเชียงราย
- 5) ประตูและหน้าต่างลวดลายแกะสลัก มาจากวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
- 6) ปั้นลมลวดลายเก่าศิลปะทางเหนือ มาจากวัดต้นเกว๋น อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
- 7) นาค 7 เศียร แบบขอม/นางอัปสรปูนปั้น มาจากวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่
- 8) หอไตร มาจากวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
- 9) หอระฆัง มาจากวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- 10) กุฏิหลังใหญ่สร้างจากไม้สักทอง มาจากบ้านไทยสิบสองปันนา ประเทศจีน
- 11) พระบรมธาตุ 30 ทิศ ศิลปะเชียงแสน มาจากวัดพระธาตุนอ (เหนือ) ของพระชนกพระเจ้าเม็งรายมหาราชจากแคว้นสิบสองปันนา

9. **วัดสะแล่ง** ตั้งอยู่ที่ 19/1 บ้านนาหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง สันนิษฐานว่าสร้างตั้งแต่สมัยทวารวดี ต่อมากลายเป็นวัดร้างหลายยุคหลายสมัย ครั้งหลังสุดกลายเป็นวัดร้างเกือบ 300 ปี ก่อนที่พระครูวิจิตรนวกโรโกศล หรือ พระครูบาสมจิต และพระครูสีลสังวรภริตได้เข้ามาบูรณปฏิสังขรณ์วัดใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2506 จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2527 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้วัดสะแล่งกลายเป็นวัดมีพระสงฆ์ สะแล่ง เป็นชื่อของดอกไม้ป่าชนิดหนึ่ง เป็นไม้ยืนต้นดอกสีขาวนวล ลักษณะของดอกคล้ายดอกปีบหรือกาสะลองในภาษาเหนือ สาเหตุที่วัดสะแล่งใช้ชื่อดอกไม้เป็นชื่อวัดนั้น มีตำนานเล่าว่า สมัยก่อนพุทธกาลเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงดอนสะแล่ง หรือสะแล่งแก้วดอนมูล หรือดอนสะแล่งหลวง เจ้าเมืองและชาวบ้านต่างพากันมาถวายภัตตาหาร ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหารเสร็จมเหสีเจ้าเมืองจึงได้นำดอกสะแล่งถวายพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นพุทธบูชา และทรงตรัสเป็นพุทธทำนายว่า ในอนาคตสถานที่แห่งนี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุและจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปข้างหน้า ปัจจุบันต้นสะแล่งค่อนข้างหาดูยาก ซึ่งทางวัดที่นำมาปลูกไว้บริเวณหลังพระอุโบสถก่อนที่จะเข้าขมพิพิธภัณฑสถานผู้สนใจสามารถเดินชมสิ่งก่อสร้างและสถานที่สำคัญภายในวัด ซึ่งทางวัดอนุรักษ์ไว้และจัดภูมิทัศน์ไว้ได้อย่างงดงาม ทั้งเขตพุทธาวาสเก่าที่ประกอบไปด้วย พระธาตุชะอุบคำ ที่ก่อสร้างราวปีพ.ศ.1100-1200 พระอุโบสถหลังเก่า ศิลปะล้านนา ซุ้มสิงห์จามเทวี ซุ้มพระสามพี่น้อง และลานไม้กลายเป็นหิน ส่วนเขตพุทธาวาสใหม่ อาทิ พระเจดีย์ธาตุที่สร้างครอบฐานเดิม พระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะตระกูลช่างสุโขทัย ศาลาการเปรียญ ที่ภายในใช้จัดแสดงวัตถุโบราณและของสำคัญของวัดมากมาย

จังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน ดินแดนแห่งล้านนาตะวันออก เป็นจังหวัดที่อยู่ทางด้านตะวันออกของภาคเหนือ ด้านตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้จดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจดจังหวัดแพร่ พะเยา และเชียงราย น่านได้รับสมญานาม “เมืองที่มีเสน่ห์แห่งขุนเขา” มีวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์เป็นตนเอง สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดน่าน ได้แก่

ภาพที่ 2.7 วัดพระธาตุแช่แห้ง และวัดศรีพันต้น

1. **วัดพระธาตุแช่แห้ง** ตั้งอยู่ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง มีองค์เจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมปิดแผ่นทองจังโกเหลืองอร่าม ที่ตั้งอยู่บนเนินมานานนับ 600 ปี คือ สัญลักษณ์ของพระธาตุแช่แห้ง ด้านข้างเจดีย์เป็นที่ตั้งของพระวิหารหลวง หลังคาหลังเป็นชั้นแบบล้านนาที่เด่นด้วยลายปูนปั้นนาคเกี่ยวกระหวัด 8 หัว เอกลักษณ์ของช่างสกุลเมืองน่าน รวมทั้งสิ่งคู่ค้ำด้านหน้าพระวิหารที่ตัวหนึ่งคาบหญิงสาวไว้ในปาก อันที่เป็นที่มาของตำนานสิงคคายนาง นอกจากนี้พระธาตุแช่แห้งยังเป็นพระธาตุประจำปีเถาะ

2. **วัดศรีพันต้น** ตั้งอยู่ที่ถนนเจ้าฟ้า ตำบลในเวียง เป็นวัดที่เก่าแก่ของจังหวัดน่าน โดยวิหารของวัดศรีพันต้น มีความสวยงามเป็นสง่าด้วยสีทองเหลืองอร่าม มีจิตรกรรมปูนปั้นที่สวยงาม พญานาคเจ็ดเศียรตั้งเด่นเป็นสง่าเฝ้าบันไดหน้าวิหาร ภายในวิหารช่างชาวน่านได้เขียนภาพลายเส้นประวัติของพระพุทธเจ้าและประวัติการกำเนิดเมืองน่าน

3. **วัดพระธาตุช้างค้ำวิหาร** ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงษ์ อำเภอเมือง ตรงข้ามสำนักงานเทศบาลเมืองน่าน เดิมเรียก “วัดหลวง” หรือ “วัดหลวงกลางเวียง” ลักษณะสถาปัตยกรรมของวัดพระธาตุช้างค้ำนี้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย เช่น เจดีย์ทรงลังกา (ทรงระฆัง) รอบฐานองค์พระเจดีย์ก่ออิฐถือปูนและปั้นเป็นรูปช้างครึ่งตัว ด้านละ 5 เชือก และที่มุมทั้งสี่อีก 4 เชือก คูคล้ายจะเอาหลังหนุน หรือ “ค้ำ” องค์เจดีย์ไว้ ลักษณะคล้ายวัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัยและภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดยืนปางประทานอภัยอายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ตรงกับสมัยสุโขทัยตอนปลายมีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปปางประทานอภัยที่วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย

พระประธานเป็นปูนปั้นขนาดใหญ่ศิลปะเชียงแสนฝีมือสกุลช่างน่านที่มีพุทธลักษณะงดงามยิ่งของเมืองน่าน

4. **วัดสวนตาล** ตั้งอยู่ตำบลในเวียง อำเภอเมือง ภายในวัดแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าทรงทิพย์” พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยองค์ใหญ่หน้าตักกว้าง 10 ฟุต สูง 14 ฟุต 4 นิ้ว มีเทศกาลสมโภชประจำปีในช่วงวันสงกรานต์ และมีการจุดบั้งไฟกันอย่างมโหฬาร

5. **วัดภูมินทร์** ตั้งอยู่ที่บ้านภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัด ไกลกับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน เดิมชื่อ “วัดพรหมมินทร์” จุดเด่นของวัดนี้ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกัน กระชิบริกบันลือโลก ซึ่งเป็นรูปผู้ชายผู้หญิงชาวไทลื้อกำลังกระชิบริกกระชาบกัน คือ ภาพแรกจำแรกเมื่อนี้ถึงวัดภูมินทร์ มากกว่านั้น คือ ความงามของวิหารทรงจัตุรมุข ซึ่งตรงกลางด้านในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 องค์ ประทับนั่งหันพระพักตร์ออกไปยังประตูทั้ง 4 ทิศ ด้านราวบันไดขึ้นสู่วิหารเป็นรูปปั้นพญานาคที่หัวอยู่ทิศเหนือแล้วทอดหางไปยังทิศใต้อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดภูมินทร์

ภาพที่ 2.8 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน และบ่อเกลือสินเธาว์

6. **วัดหนองบัว** ตั้งอยู่ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา วัดเล็กๆ ที่ตั้งไกลออกไปจากใจกลางเมืองน่าน วัดแห่งนี้ครบถ้วนคุณค่าทางศิลปะและประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนวิถีแห่งไทลื้อในอดีตได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะหลังคาวิหารลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้นเชิงนั้น ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ยากจะหาที่ใดเหมือน ด้านในแต่งแต้มด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังของศิลปินชั้นเอกไทลื้อนามหนานบัวผัน ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาวไทลื้อออกมาได้อย่างสวยงาม ไม่เว้นแม้แต่ลายผ้าซิ่น ลายน้ำไหลของชาวไทลื้อก็มีให้ได้ชม

7. **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน** อยู่ที่ถนนผากอง ตรงข้ามกับวัดพระธาตุช้างค้ำ ไกลกับวัดภูมินทร์ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุอื่นๆ ที่ขุดพบจากน่าน รวมทั้งเป็นสถานที่เก็บรักษา “งาช้างดำ” ซึ่งพบแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นงาช้างด้านซ้ายสีน้ำตาลเข้มไปทางดำ ความยาว 94 เซนติเมตร หนัก 48 กิโลกรัม งาช้างดำนี้ชาวน่านถือว่าเป็นโบราณวัตถุคู่บ้านคู่เมืองน่าน

8. **บ่อเกลือสินเธาว์** ตั้งอยู่ในอำเภอบ่อเกลือ อยู่ห่างจากตัวเมืองน่าน ประมาณ 80 กิโลเมตร มีชื่อเสียงในด้านการผลิตเกลือสินเธาว์เพื่อบริโภคและจำหน่ายเป็นรายได้ ซึ่งบ่อเกลือนี้มีมา

แต่โบราณ และจะนำไปจำหน่ายยังกรุงสุโขทัย เชียงใหม่ เชียงตุง หลวงพระบาง รวมถึงสิบสองปันนา ประเทศจีน

9. อุทยานแห่งชาติดอยภูคา ตั้งอยู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ช่วงกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ของ ทุกปี อุทยานแห่งชาติดอยภูคาจะเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวที่มาชมความงามของดอกชมพูภูคาไม้ พันธุ์หายากใกล้สูญพันธุ์ที่ผลิดอกสีชมพูหวานให้ได้ชม ต้นชมพูภูคานี้เป็นไม้โบราณยืนต้นสูงใหญ่ อยู่กลางหุบเขาออกดอกรับอากาศหนาวเย็นเพียงปีละครั้ง และต้องเดินเท้าผ่านเส้นทางศึกษา ธรรมชาติเข้าไปในป่าจึงจะเห็น

10. ดอยเสมอดาว ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติศรีน่าน จุดเด่นของที่นี่ คือ จุดชมวิวแบบ 360 องศา ที่สามารถชมทั้งพระอาทิตย์ขึ้นกลางทะเลหมอกและชมพระอาทิตย์ตกได้อย่างไม่แพ้กัน จากบนยอดดอยยังสามารถเห็นวิวทิวทัศน์ของแม่น้ำน่านทอดยาวอยู่ใจกลางหุบเขา โดยมีผาหัวสิงห์ อยู่ใกล้กับดอยเสมอดาว เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวและช่างภาพที่ต้องการชมความสวยงาม

จังหวัดกำแพงเพชร

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองที่เก่าแก่ ซึ่งมีอายุมากกว่า 700 กว่าปี ตั้งอยู่ทางด้านฝั่ง ซ้ายของแม่น้ำปิง เดิมชื่อว่า “ซากังราว” หรือ “นครชุม” มีซากโบราณสถานปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป ย่อมเป็นที่ประจักษ์พยานยืนยันได้ว่า กำแพงเพชรเคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต สถานที่ ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร ได้แก่

ภาพที่ 2.9 สถานที่ท่องเที่ยวภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

1. อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ครอบคลุมพื้นที่ 3.4 ตารางกิโลเมตร โบราณสถานที่น่าเที่ยวชมของกำแพงเพชรมีทั้งเขตกำแพงเมือง และนอกกำแพงเมือง มีมากมายหลายแห่งที่น่าสนใจ โบราณสถานที่สำคัญที่จะแนะนำที่อยู่ในเขต เมืองเก่าบนลุ่มน้ำปิง ได้แก่ วัดพระบรมธาตุนครชุม วัดเจดีย์กลางทุ่ง บ่อมทุ่งเศรษฐี สระมน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร วัดกะโลทัย วัดอวาสใหญ่ เป็นต้น โดยอุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชรมีวัดพระแก้วและวัดพระธาตุซึ่งอยู่กลางเมือง ส่วนนอกกำแพงเมือง โบราณสถานที่ น่าสนใจจะอยู่ในอาณาบริเวณที่เรียกว่า เขตอรัญญิกหรือเขตวัดป่า ที่อยู่ด้านตะวันตกของเมือง ซึ่งปัจจุบัน คือ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ภายในเขตนี้มีวัดขนาดใหญ่ให้ชมอยู่หลายแห่ง ที่น่าสนใจ คือ วัดพระนอน วัดพระสี่อิริยาบถ วัดสิงห์ และวัดช้างรอบ

ลักษณะเด่นของโบราณสถานในกำแพงเพชรที่เห็นชัดเจน คือ การใช้ศิลาแลง เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างเนื่องจากหาได้ง่ายในท้องถิ่น โบราณสถานบางแห่งยังพบบ่อน้ำศิลาแลง มาใช้ในการก่อสร้างอยู่ภายในบริเวณโบราณสถานด้วย

โบราณสถานแต่ละแห่งภายในเขตอรัญญิกนี้ นอกจากจะมีขนาดใหญ่โตน่าชมแล้ว ความร่มรื่นของต้นไม้ที่แวดล้อมโบราณสถานนับเป็นธรรมชาติของอุทยานแห่งนี้ที่ทำให้เราอยู่ท่ามกลางสรรพเสียงจากธรรมชาติของใบไม้ยามลมพัดไหวสลบเสียงหรือที่ร้องส่งเสียง สิ่งเหล่านี้นับเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

2. อุทยานแห่งชาติคลองลาน ตั้งอยู่ในอำเภอคลองลานและอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ ปี พ.ศ.2525 มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 300 ตารางกิโลเมตร สิ่งที่น่าสนใจภายในอุทยาน คือ 1) น้ำตกคลองลาน มีหน้าผาที่มีน้ำไหลผ่านลงมาสู่ถึง 170 เมตร และมีน้ำไหลตลอดทั้งปี เป็นน้ำตกที่สวยงามมาก 2) น้ำตกคลองไหล อยู่ห่างจากน้ำตกคลองลาน 16 กิโลเมตร เดิมชื่อน้ำตกปางควาย มีน้ำตกไหลลงมาตามหน้าผาถึง 9 ชั้น ซึ่งในแต่ละชั้นจะมีแอ่งน้ำสำหรับลงไปเล่นน้ำได้ และ 3) นิคมชาวเขา ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวเขาหลายเผ่า ได้แก่ เย้า แม้ว และกะเหรี่ยง ดำเนินการจัดตั้งโดยกรมประชาสงเคราะห์

3. อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ตั้งอยู่ที่อำเภอโกสัมพีนคร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอุทยานที่มีป่าที่สมบูรณ์ เป็นป่าต้นน้ำลำธารของแม่น้ำปิง มีสัตว์ป่านานาชนิด ตลอดจนจุดเด่นทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตก ถ้ำ หน้าผา โป่งแก๊สธรรมชาติ เป็นต้น

4. อุทยานแห่งชาติแม่วังก์ ตั้งอยู่ กม. ที่ 65 อำเภอคลองลาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ตามเทือกเขาสูงชันก่อกำเนิดเป็นน้ำตกที่สวยงาม 4-5 แห่ง ทั้งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำแม่วังก์ที่สำคัญของจังหวัดนครสวรรค์ มีแก่งหินทำให้เกิดน้ำตกเล็กๆ ตามแก่งหินนี้ และมีหน้าผาที่สวยงามตามธรรมชาติ

5. เมืองนครชุม เป็นเมืองโบราณอยู่ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง กำแพงเมืองยังปรากฏให้เห็นเป็นมูลูดินสูงราว 2-3 เมตร เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวขนานไปกับลำน้ำปิง ภายในเมืองมีวัดเก่าแก่ 2-3 วัด โบราณสถานที่สำคัญของเมือง คือ พระบรมธาตุ

จังหวัดสุโขทัย

สุโขทัยเคยเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศไทย มีอายุมากกว่า 700 ปี มีโบราณสถานเก่าแก่มากมาย สิ่งเหล่านี้บ่งชี้ว่าดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนเป็นจำนวนมาก อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ราว 427 กิโลเมตร สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย ได้แก่

ภาพที่ 2.10 วัดศรีชุม (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย) และวัดช้างล้อม (อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย)

1. **ศาลพระแม่ย่า** ตั้งอยู่หน้าศาลากลางสุโขทัย เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระแม่ย่าที่แกะสลักจากศิลา พระพักตร์ขาว พระหนุเสี้ยว พระเกตุมาลาขาว ประดับเครื่องทรงแบบนางพญา สูงราว 1 เมตร สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพื่ออุทิศถวายแด่พระมารดา คือนางเสือง นับว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวสุโขทัยนับถือมาก

2. **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง** สร้างขึ้น พ.ศ.2507 เป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ขุดพบจากบริเวณสุโขทัย ซึ่งได้แก่ พระพุทธรูปแบบต่างๆ เครื่องใช้ และศิลปวัตถุ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 12 กิโลเมตร ในเขตเมืองเก่า

3. **อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย** ถือว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่า การเดินทางจะใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 12 ซึ่งห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 12 กิโลเมตร ภายในอุทยานประวัติศาสตร์จะมีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่

1) **เนินปราสาทพระร่วงหรือเขตพระราชวัง** ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัดมหาธาตุ เป็นซากอาคารก่อด้วยอิฐ ขุดแต่งบูรณะแล้ว มีฐานบัวโดยรอบทำด้วยปูนปั้น สันนิษฐานว่าเนินแห่งนี้ คือ ที่ตั้งของพระที่นั่งหรือปราสาทที่ประทับของกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงที่ครองกรุงสุโขทัยในกาลก่อน แต่องค์ปราสาทหาขึ้นดีไม่ได้เพราะคงจะสร้างด้วยมือและไม้ ปัจจุบันมีแต่ซากกระเบื้องมุงหลังคากระจัดกระจายทั่วไป ณ เนินปราสาทแห่งนี้เองที่ได้ค้นพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงฯ และพระแท่นมนังคศิลา

2) **วัดมหาธาตุ** เป็นวัดใหญ่อยู่กลางเมือง สร้างสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ มีพระเจดีย์ต่างๆ รวมถึง 200 องค์ นับเป็นวัดสำคัญประจำกรุงสุโขทัย มีพระเจดีย์มหาธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ศิลปะแบบสุโขทัยแท้ตั้งเป็นเจดีย์ประธาน ล้อมรอบด้วยเจดีย์ 8 องค์ บนฐานเดียวกัน คือปราสาทศิลาแลงตั้งอยู่ที่ทิศทั้ง 4 และเจดีย์แบบศรีวิชัยผสมลังกาก่อด้วยอิฐอยู่ที่มุม ด้านตะวันออกบนเจดีย์ประธานมีวิหารขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลง มีแท่นซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริด

ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ พระศรีศากยมุนี ปัจจุบันได้รับการเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่วัดสุทัศน์ฯ กรุงเทพฯ ที่ด้านเหนือและด้านใต้เจดีย์มหาธาตุมีพระพุทธรูปยืนภายในซุ้มพระ เรียกว่า “พระอัฐารศ” ด้านใต้ยังพบแท่งหินเรียกว่า “ขอมดำดิน” อีกด้วย

3) **วัดศรีสวาย** อยู่ทางตอนใต้ของวัดมหาธาตุ ห่างออกไปประมาณ 350 เมตร โบราณสถานที่สำคัญตั้งอยู่ในกำแพงแก้ว ประกอบด้วย ปรางค์ 3 องค์ รูปแบบศิลปะลพบุรี ลักษณะของปรางค์ค่อนข้างเพรียว ตั้งอยู่บนฐานเตี้ยๆ ลวดลายปูนปั้นบางส่วนเหมือนลายบนเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวน พบทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูปและศิวิลิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเคยเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูมาก่อน แล้วแปลงเป็นพุทธสถานโดยต่อเติมวิหารขึ้นที่ด้านหน้า และเป็นวัดในพุทธศาสนาภายหลัง

4) **วัดสระศรี** เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดมหาธาตุ เป็นโบราณสถานสำคัญอยู่บริเวณกลางสระน้ำที่มีขนาดใหญ่ ชื่อว่า “ตระพังตระกวน” และสิ่งสำคัญของวัดประกอบด้วยเจดีย์ประธานทรงลังกา ด้านหน้าวิหารขนาดใหญ่ประดิษฐาน พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย มีเจดีย์ขนาดเล็ก ศิลปะศรีวิชัยผสมลังกา ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ มีซุ้มพระพุทธรูป 4 ทิศ ด้านหน้ามีเกาะกลางน้ำขนาดย่อมเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถขนาดเล็ก วัดแห่งนี้ได้ชื่อว่าเป็นจุดที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม

5) **วัดตระพังเงิน** คำว่า “ตระพัง” หมายถึง สระน้ำ หรือหนองน้ำ เป็นโบราณสถานสำคัญตั้งอยู่บริเวณขอบตระพังเงินด้านทิศตะวันตก มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือดอกบัวตูมเป็นประธาน บริเวณเรือนธาตุจะมีชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนทั้ง 4 ทิศ ด้านหน้าเป็นวิหาร 7 ห้อง ฐานและเสาก่อด้วยศิลาแลง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณตรงกลางตระพังเป็น เกาะขนาดเล็ก เป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ บริเวณตระพังจะมีดอกบัวขึ้นอยู่รอบสระสวยงามมาก

6) **วัดศรีชุม** ตั้งอยู่ห่างจากวัดพระพายหลวงไปทางทิศตะวันตก 800 เมตร เป็นที่ประดิษฐานของพระอจันนะ โดยสร้างเป็นมณฑปสี่เหลี่ยมไม่มีหลังคา มีอุโมงค์ให้คนเดินขึ้นไปทางด้านหลังองค์พระ และขึ้นไปยังมณฑปด้านบนได้ มีภาพเขียนเก่าแก่แต่เลื่อนรางอยู่ประมาณ 50 ภาพ

7) **วัดพระพายหลวง** ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากวัดมหาธาตุ วัดนี้มีคูน้ำล้อมรอบ 3 ชั้น มีปรางค์ 3 องค์ เป็นปรางค์ประธานของวัด ทำด้วยศิลาแลงแบบศิลปะลพบุรี ยังคงเห็นลายปูนปั้นที่ปรางค์ด้านทิศเหนือ ด้านหน้าปรางค์มีฐานวิหารเจดีย์ที่ปรักหักพัง ทางด้านประติมากรรมมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางต่างๆ เช่น นั่ง ยืน เดิน นอน ซึ่งส่วนใหญ่ชำรุดแล้วประดิษฐานที่มณฑปและซุ้มเจดีย์

8) **อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช** ประดิษฐานอยู่ตรงข้ามคนละฟากถนนกับวัดมหาธาตุเป็นพระบรมรูปหล่อขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนทำสูง มองดูสง่างามมาก

9) **ศาลตาผาแดง** เป็นศาสนสถานตามคติศาสนาฮินดู ก่อด้วยศิลาแลง ส่วนยอดหักพังลงหมด รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมศิลาที่เป็นรูปเคารพเปรียบเทียบกับศิลปะในสมัยนครวัด (พ.ศ.1650-1720) จัดเป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในเมืองสุโขทัย

10) **เตาทุเรียงเกาะน้อย** อยู่ห่างจากวัดศรีชุมประมาณ 500 เมตร บริเวณนี้จะมีเศษเครื่องปั้นดินเผากระจายอยู่ทั่วไป สร้างด้วยอิฐแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนหัวสำหรับใส่ไฟ ตอนกลางเป็นรูปประทุนเรือสำหรับเผาถ้วยชามที่เคลือบน้ำยาแล้ว และส่วนท้ายก่อเป็นปล่องสูงราว 50 เซนติเมตร

11) **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง** แหล่งรวบรวมและจัดแสดงศิลปะโบราณที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองสุโขทัยและที่ประชาชนมอบให้ บริเวณพิพิธภัณฑสถานจะแบ่งส่วนการแสดงผลงานวัตถุไว้เป็น 3 ส่วนคือ

- อาคารลายสือไท 700 ปี จัดแสดงศิลปวัตถุสมัยสุโขทัย เช่น พระพุทธรูปเครื่องใช้ ถ้วยชามสังคโลก ศิลปจารึก ฯลฯ

- อาคารพิพิธภัณฑสถาน แบ่งออกเป็น 2 ชั้น แสดงศิลปวัตถุในยุคสมัยต่างๆ มากมาย อาทิ พระพุทธรูปสำริด โอง สังกโลก เครื่องศาสตราวุธ เครื่องถ้วยชามสังคโลก เงินตรา ท่อน้ำระบบชลประทานสุโขทัย ฯลฯ

- พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งจะอยู่ด้านนอกโดยรอบอาคารใหญ่ เป็นที่ตั้งแสดงวัตถุโบราณต่างๆ อาทิ พระพุทธรูปศิลา แผ่นจำหลัก รูปทรงอาคารไทยแบบต่างๆ เตาทุเรียงจำลอง เสมาธรรมจักรศิลา เป็นต้น

12) **วัดสะพานหิน** ตั้งอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์นอกกำแพงเมืองด้านตะวันตก ในวัดนี้มีพระอัฐารศ องค์ใหญ่มาก 2 องค์ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ในระยะที่อยู่ห่างไกลออกไป จากเชิงเขา จะมีบันไดขึ้นไปถึงยอดเขาได้

4. **อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย** ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย เดิมเป็นเมืองเก่าแก่รุ่งเรืองเดียวกับสุโขทัย ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำยม มีพื้นที่ราว 3.2 กิโลเมตร มีโบราณสถานที่น่าสนใจมากกว่า 140 แห่ง สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจภายในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยส่วนใหญ่จะเป็นวัดซึ่งได้แก่

1) **วัดช้างล้อม** ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเกือบกึ่งกลางตัวเมืองศรีสัชนาลัย บนที่ราบเชิงเขาด้านทิศใต้ของเขพนมเพลิง โบราณสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์รูปทรงแบบลังกาขนาดใหญ่ ที่ฐานของเจดีย์จะมีรูปช้างปั้นด้วยปูนประดับอยู่ รวมทั้งสิ้นราว 39 เชือก สันนิษฐานว่าพ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้ทรงสร้างวัดนี้ขึ้นมา โบราณสถานภายในวัดที่ยังมีหลักฐาน คือ วิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน นอกจากนั้นเป็นวิหารขนาดเล็กๆ 2 หลัง และเจดีย์รายอีก 2 องค์

2) **วัดเจดีย์เจ็ดแถว** อยู่ตรงข้ามกับวัดช้างล้อม กลางวัดมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ล้อมรอบด้วยเจดีย์ขนาดเล็ก มีจำนวน 33 องค์ กำแพงวัดโดยรอบจะสร้างด้วยศิลาแลง

3) **วัดพนมเพลิงและวัดสุวรรณคีรี** วัดทั้งสองสร้างอยู่บนยอดเขาพนมเพลิง วัดพนมเพลิง จะมีเจดีย์ขนาดใหญ่ปรากฏเด่นอยู่บนยอดเขา ด้านหลังจะมีซุ้มพระ ชาวบ้านเรียกว่า “ศาลเจ้าแม่ละอองสำลี” ส่วนวัดเขาสุวรรณคีรีนั้นจะมีเจดีย์ทรงลังกาอยู่ 1 องค์ ด้านหน้ามีซากวิหาร 7 ห้องปรากฏอยู่ โดยรอบวัดจะมีกำแพงสร้างด้วยศิลาแลง

4) **วัดนางพญา** ตั้งอยู่ใกล้กับกำแพงเมืองด้านทิศใต้ วัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ที่ชั้นมาลัยเกา ก่อซุ้มยื่นออกมาทั้งสี่ทิศ ซุ้มด้านหน้าบันไดทางขึ้นจนถึงภายในโถงเจดีย์ ตรงกลางโถงมีแกนเจดีย์

ประดับด้วยลวดลายปูนปั้น วิหารก่อด้วยศิลาแลงมีมุขหน้าและมุขหลัง ผนังวิหารเจาะช่องแสง ผนังด้านทิศใต้ยังมีลวดลายปูนปั้นที่สวยงาม ลวดลายปูนปั้นที่วัดนางพญามีลักษณะเด่น คือ ลวดลายปูนปั้นที่เป็นกึ่งมนุษย์กึ่งวานรกำลังวิ่ง แต่ถูกทำลายไปบางส่วน นอกจากนี้ยังทำเป็นรูปลวดลายพรรณพฤกษาและรูปเทพพนม ซึ่งเป็นฝีมือชั้นครู รูปแบบศิลปะอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น

5) **วัดสวนแก้วอุทยาน** ซึ่งมี 2 วัด คือ วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ อยู่ใกล้กับเจดีย์เจ็ดแถว มีทั้งเจดีย์ทรงลังกาตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ซึ่งแปลกกว่าที่ปรากฏในวัดอื่นๆ ส่วนวัดสวนแก้วอุทยานน้อย หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัดสระแก้ว” มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์และมีสระน้ำปรากฏอยู่แห่งหนึ่ง

5. **วัดโสภาราม** ตั้งอยู่ถนนจรดวิถีถ่อง ตำบลสามเรือน เป็นสถานที่ก่อสร้างพระสุโขทัยองค์ใหญ่ ใช้ชื่อเดิมว่า วัดโรงฉนวน หรือลำยวน มีขนาดหน้าตักกว้าง 22x28 เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นพระพุทธรูปนั่งปางค์สุโขทัย (มารวิชัย)

6. **พระพุทธรูปอุทยานสุโขทัย** พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามที่สุด เมื่อเทียบกับพระพุทธรูปในสมัยอื่น ๆ

7. **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสวรรคกรนายก** ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองสวรรคโลก หลังวัดสวรรคาราม (วัดกลาง) มีการจัดแสดงพระพุทธรูปในยุคสมัยต่างๆ ตั้งแต่ก่อนยุคสุโขทัยจนถึงศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเครื่องถ้วยสังคโลก เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ ซึ่งชุดพบมากที่แหล่งโบราณคดีเครื่องถ้วยสังคโลกบ้านเกาะน้อยและบ้านป่ายาง อำเภอศรีสัชชนาลัย

8. **อุทยานแห่งชาติรามคำแหง หรือ เขาหลวง** ครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอศรีมาศ และอำเภอบ้านด่านลานหอย มีพื้นที่ประมาณ 213,215 ไร่ มีขุนเขาที่สูงเด่นเป็นสง่า คือ ยอดเขาหลวง สถานที่น่าสนใจภายในอุทยานฯ ได้แก่ เขาหลวง ประกอบด้วยยอดเขา 4 ยอดด้วยกัน คือ ยอดเขานารายณ์ ยอดเขาพระแม่ย่า ยอดเขาภูกา และยอดเขาพระเจดีย์ เมื่อมองจากยอดเขาเหล่านี้ลงไปจะเห็น “สรีดภงค์” เป็นทิวทัศน์ที่สวยงาม และตัวจังหวัดสุโขทัยได้อย่างชัดเจน

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (หลวงพระบาง)

หลวงพระบางเป็นเมืองท่องเที่ยวชื่อดังในระดับโลก มีประวัติศาสตร์ที่เคียงคู่มากับกันเสมอๆ นับตั้งแต่ยุคสมัยเชียงแสน ล้านช้าง ด้วยความที่เป็นเมืองติดแม่น้ำโขงที่สวยงาม มีวัดที่เก่าแก่มากมาย และมีสถาปัตยกรรมอันสวยงาม ภูมิประเทศของหลวงพระบางล้อมรอบด้วยแม่น้ำสองสายคือ น้ำโขงและน้ำคาน เอกลักษณ์ที่โดดเด่น รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยังคงสวยงามและสืบสานมาจนทุกวันนี้ จึงทำให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (หลวงพระบาง) ได้แก่

ภาพที่ 2.11 พระราชวังหลวงพระบาง หรือพิพิธภัณฑ์หลวงพระบาง และบรรยากาศบนพระธาตุพูสี

1) **พระราชวังหลวงพระบาง หรือพิพิธภัณฑ์หลวงพระบาง** ออกแบบโดยสถาปนิกชาวฝรั่งเศส ลักษณะอาคารเป็นอาคารชั้นเดียวยกพื้นสูง สถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศส แต่เป็นการผสมผสานระหว่างฝรั่งเศสและลาว หันหน้าเข้าสู่พระธาตุพูสี ส่วนตัวพระราชวังนั้นจะเป็นหมู่อาคาร ภายในมีการจัดแสดงโบราณวัตถุและของมีค่า อาทิ บัลลังก์ ธรรมาสัน เครื่องสูงและราชูปโภคของเจ้าวิ พระพุทธรูป และวัตถุโบราณ ของขวัญจากต่างประเทศต่างๆ และที่สำคัญที่สุดคือพระบาง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองประดิษฐานอยู่ในหอไตร

2) **วัดใหม่สุวรรณพุมาราม** ตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ ใกล้กับพระราชวังหลวงพระบาง หรืออีกชื่อเรียกว่า “วัดใหม่” เป็นวัดที่มีลักษณะเป็นอาคารทรงโรงหลังคามีขนาดใหญ่ มีชายคาปกคลุมทั้งสี่ด้านสองระดับต่อเนื่องกัน ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปนับหมื่นนับแสนองค์ บนผนังสีแดง คล้ายกับที่เคยพบเห็นในวัดบางแห่งของจังหวัดเชียงใหม่ ตรงกลางเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องมีพระพักตร์ที่งดงาม จัดเป็นกลุ่มพระพุทธรูปหลวงพระบางแบบหนึ่ง ในช่วงปีใหม่ลาว (เดือนเมษายนของทุกปี) ทางลาวได้มีการอัญเชิญ “พระบาง” ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคูเมืองของหลวงพระบางมาไว้ที่ลานด้านหน้าของวัดใหม่แห่งนี้ เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำอีกด้วย

3) **พระธาตุพูสี** เป็นยอดเขาที่มีความสูงประมาณ 150 เมตร ตั้งอยู่ใจกลางเมืองหลวงพระบาง บนยอดเขาสูงสุดของพูสี ยอดเขาพูสี โดยนักท่องเที่ยวจะต้องเดินขึ้นบันไดไปประมาณ 328 ขั้น จะสามารถมองเห็นเมืองหลวงพระบาง แม่น้ำโขง แม่น้ำคาน และสามารถมองดูพระอาทิตย์ตกที่สวยงามได้ในช่วงเย็น

4) **พระธาตุหมากโม (วัดวิชุนราช)** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองหลวงพระบาง บนถนนวิชุนราช โดยวัดนี้มีความแปลกที่ไม่เหมือนวัดอื่น คือ พระธาตุเจดีย์ รูปโค้งมนเหมือนผลแตงโม และเจดีย์รูปทรงแปลกตา สิ่งนี้ถือว่าเป็นความโดดเด่นของวัดวิชุนราช

5) **วัดเชียงทอง** ตั้งอยู่บนถนนโพธิสารราช ได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดที่สวยงามที่สุดในหลวงพระบาง มีสิ่งที่น่าสนใจ เช่น วิหารแดง พระอุโบสถ (ชาวลาวเรียกว่า “สิม”) โรงเมี้ยนโกศ และวิหารน้อย เป็นต้น

6) **ถ้ำติ่ง หรือถ้ำปากอู** เป็นถ้ำที่ตั้งอยู่กลางภูเขาสูงใหญ่ที่ตั้งตระหง่านอยู่บนริมแม่น้ำโขง ฝั่งตรงข้ามบ้านปากอู อยู่ห่างจากตัวเมืองหลวงพระบาง ประมาณ 25 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการขึ้นเรือโดยสารได้ที่ท่าเรือปากอู ท่าเรือบ้านช่างไห หรือที่ท่าเรือวัดเชียง โดยการเช่าเหมาลำ เพื่อนำเที่ยวในครั้งนี้

7) **น้ำตกกวางสี หรือ ตาดกวางสี** เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมมาเที่ยวมากในหลวงพระบาง น้ำตกแห่งนี้อยู่นอกเมืองหลวงพระบางไปทางทิศใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร นอกจากนักท่องเที่ยวจะชมความงามของน้ำตกแล้ว ภายในยังมีการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกต่างๆ เช่น เสื้อ แก้วน้ำ เป็นต้น เพื่อเป็นที่ระลึกจากการมาเที่ยว

8) **ตลาดมืด** ตั้งอยู่ใกล้กับเชิงเขาพูสี ตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ เริ่มขายของตั้งแต่เวลาประมาณหกโมงเย็นจนถึงห้าทุ่มของทุกวัน เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวสามารถไปเดินชมและเลือกซื้อสินค้าพื้นเมืองเป็นของที่ระลึกหรือเป็นของฝาก ราคาสามารถต่อรองกันได้ตามใจชอบ

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพียงพร คำมูล (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เส้นทางวัฒนธรรมถนนโบราณสายเชียงใหม่-ลำพูน เพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามเส้นทางวัฒนธรรมถนนโบราณสายเชียงใหม่-ลำพูน ให้เป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะได้เกิดความรู้สึกรหวางแทนและร่วมกันรักษามรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป รูปแบบของการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary research) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า ในชุมชนตามแนวถนนโบราณสายเชียงใหม่-ลำพูน มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ 50 แห่ง ได้ทำการคัดเลือกแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อจัดการเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 32 แห่ง และนำมาจัดเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวได้ 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จำแนกไปตามประเภทมรดกวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งตลาดชุมชนและศิลปหัตถกรรม กับวัดวาอารามและโบราณสถาน และ 2) รูปแบบการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาพรวมของถนนโบราณสายเชียงใหม่-ลำพูน นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการจัดการการเรียนรู้และท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งเสนอแนวทางการจัดทำสื่อของการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามเส้นทางนี้อีกด้วย

จิรวัดน์ พิระสันต์ และคณะ (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การรวบรวมองค์ความรู้และฐานข้อมูลวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและเพื่อเสนอยุทธศาสตร์และข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก คณะนักวิจัยได้จัดให้มีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย การดำเนินกิจกรรมเชิงวิชาการและการพัฒนา เช่น สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนาม การประชุม สัมมนาร่วมกับตัวแทนทั้ง 54 ชุมชน ภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานความร่วมมือในการพัฒนาการประเมินผลก่อนการดำเนินโครงการและกิจกรรมย่อย จัดทำแผนและโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก รวมทั้งการสำรวจและคัดเลือกองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และพัฒนาสร้างจุดหมายที่เชื่อมโยงชุมชนเทศบาลนครพิษณุโลก นอกจากนี้ยังพัฒนาระบบบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พัฒนาร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ระบบความปลอดภัย โครงการกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาข้อมูลสื่อสิ่งพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อสารการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการตั้งศูนย์การท่องเที่ยว รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการดำเนินงานของโครงการ โดยใช้แบบสอบถาม ประเมินผลหลังการดำเนินโครงการและกิจกรรมย่อยต่างๆ และจัดประชุมเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะจากข้อมูลดังกล่าวได้นำมาสู่แนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การประชุม การสัมมนา และการปฏิบัติการ หรือร่วมกันของภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการนำองค์ความรู้ในด้านวัฒนธรรมเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ตำนาน ประวัติความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ศิลปหัตถกรรม ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนมาใช้เพื่อพัฒนาระบบและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และขายสินค้าพื้นเมือง รวมทั้งการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ของข้อมูลสินค้าพื้นเมือง และข้อมูลเทศกาลและงานประเพณี เพื่อสะท้อนให้เห็นตัวตนและอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของคนในชุมชนที่แท้จริง

ชุมพล รอดแจ่ม (2555) การศึกษาวิจัย เรื่อง “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ศึกษาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคน และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม งานวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการสำรวจและสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว 7 สถานที่ๆ ละ 5 คน รวม 35 คน ได้แก่ 1) วัดเพลง 2) วัดโพธิ์บางโอ 3) วัดชลอ 4) วัดบางขุน 5) วัดบางไกรใน 6) วัดบางอ้อยช้าง และ 7) ถนนสายไม้ดอกไม้ประดับบางกรวย (ถนนบางกรวย-จรงอนอม) โดยผลการวิจัยทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ได้แก่ คำบอกเล่า การแสวงหาสถานที่ ทำบุญ การมาไหว้พระ การชมโบราณสถาน และศึกษาศิลปวัฒนธรรม มีคนรู้จักชักชวน มาให้อาหารปลา ทราบจากสื่อออนไลน์ (Internet) เห็นป้ายประชาสัมพันธ์ตามไหล่ทางมาซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หนังสือแนะนำการท่องเที่ยว เป็นเส้นทางผ่านการแนะนำจากรายการโทรทัศน์ และตั้งใจมาทานอาหาร ส่วนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ค่าน้ำมันรถยนต์ ค่ารถโดยสาร (กรณีที่ไม่ได้ใช้รถยนต์ส่วนตัว) เงินทำบุญ ค่าดอกไม้ธูปเทียน ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ชื่อของฝากของที่ระลึก ค่าอาหารปลา ค่าเช่าวัตถุมงคล ค่าต้นไม้ ค่าปุ๋ย ค่าดิน และค่ากระถางต้นไม้ สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยทั้ง 7 สถานที่ใช้เวลาทั้งสิ้น 7.40 ชั่วโมง (ไม่รวมการเดินทางระหว่างสถานที่) จำนวนสมาชิกที่มาท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2 คน จำนวนครั้งที่มาท่องเที่ยวในสถานที่เดิมโดยเฉลี่ยคนละ 2 ครั้ง และจากการสอบถามนักท่องเที่ยว 34 คน จาก 35 คน ตอบว่าจะกลับมาท่องเที่ยวอีกส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเดินทาง โดยเริ่มต้นที่วัดบางไกรในและสิ้นสุดที่วัดบางขุน โดยมีระยะทางที่ใช้ในการเดินทางทั้ง 7 สถานที่ รวมทั้งสิ้น 24 กิโลเมตร ต้นทุน ค่าน้ำมันประมาณ 96 บาท ระยะเวลาที่ใช้เดินทางทั้ง 7 สถานที่ คือ 1 ชั่วโมง 14 นาที และระยะเวลาที่ใช้ท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ใช้ระยะเวลา 7 ชั่วโมง 40 นาที รวมระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางและท่องเที่ยวทั้ง 7 สถานที่ คือ 8 ชั่วโมง 54 นาที ข้อเสนอแนะจากการศึกษา หน่วยงานราชการ

ในระดับท้องถิ่น ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวในระยะยาวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยว แบบยั่งยืน หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนามีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาทางกายภาพ ควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ เส้นทางการเดินทาง และสาธารณูปโภคต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยว ให้พร้อมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว

ณิชพร แสงเหมือนขวัญ (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมของชุมชน ชาวยอง ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวยอง รวมถึงคุณค่าและศักยภาพของวิถีชีวิต ตลอดจน มรดกวัฒนธรรมของชุมชนชาวยองเพื่อการจัดการข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้เส้นทาง วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมรดกวัฒนธรรมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อการ เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวยอง มีวิธีการศึกษาโดยการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ชุมชนชาวยอง ทั้งข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจและสัมภาษณ์ นำข้อมูลมาคัดเลือกแหล่งมรดก วัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมชาวยอง โดยใช้เกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์ ด้าน วัฒนธรรมด้านสังคม และด้านศิลปกรรม แล้วจัดกลุ่มมรดกวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรม ชาวยอง เพื่อจัดทำเส้นทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์ศักยภาพของเส้นทางวัฒนธรรม โดยใช้ SWOT analysis เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค จากนั้นจึงนำผลวิเคราะห์สร้างรูปแบบ เส้นทางวัฒนธรรมชุมชนชาวยองที่เหมาะสมต่อการศึกษาเรียนรู้ผลการศึกษาพบว่า บริบททาง ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวยองมาจากรูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมจาก เมืองยอง ผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยมีการปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ตามยุคสมัย และเลือกรับผสมผสานวัฒนธรรมอื่นๆ โดยไม่ทิ้งรูปแบบวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวยอง ซึ่งคุณค่า และศักยภาพของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนชาวยองนั้น เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์การอพยพของ ชาวไทลื้อเมืองยอง มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดลำพูน ความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนาและรูปแบบวิถีชีวิตของ ชาวยองปรากฏในรูปแบบของตำนาน จารึก ประเพณี พิธีกรรม พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น และหัตถกรรมทอผ้าฝ้าย ซึ่งมรดกวัฒนธรรมของนั้นมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถจัดรูปแบบเส้นทางวัฒนธรรมชุมชนยองที่มีหัวข้อสำคัญ ในการนำเสนอได้ 3 รูปแบบ คือ 1) เส้นทางวัฒนธรรม งานพุทธศิลป์ชาวยอง 2) เส้นทางวัฒนธรรม เรือนพื้นถิ่นและหัตถกรรมทอผ้าฝ้ายชาวยอง และ 3) เส้นทางวัฒนธรรมสัญลักษณ์และความเชื่อ ชาวยอง โดยเส้นทางวัฒนธรรมชุมชนชาวยองดังกล่าวสามารถใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ชุมชนชาวยองในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตามเส้นทางวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นข้อมูลสนับสนุน การท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชนทั้งเยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นรวมถึงนักท่องเที่ยว ในพื้นที่อำเภอป่าซาง

สถาพร ถาวรธิวาสน์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมตามวิถีชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีน จังหวัดชัยนาท” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษา วัฒนธรรมตามวิถีชุมชน ศึกษาวัฒนธรรมของสถานธรรมและวิสาหกิจ และกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว วัฒนธรรมตามวิถีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีน จังหวัดชัยนาท โดยวิธีสัมภาษณ์

สนทนากลุ่ม และประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มสถานธรรม ได้แก่ วัดริมแม่น้ำท่าจีนจากอำเภอวัดสิงห์ จำนวน 8 วัด และอำเภอหันคา จำนวน 10 วัด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอหันคา 4 กลุ่ม วัดสิงห์ 7 กลุ่ม จากเจ้าอาวาสวัด 18 รูป กลุ่มและสมาชิก จำนวน 30 คน มีผลการศึกษาดังนี้

1) ผลการศึกษาวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีนจังหวัดชัยนาท พบว่าวัฒนธรรม วิถีชุมชน สองส่วน คือ วิถีวัฒนธรรมชาวจีน ได้แก่ ประเพณีแห่เจ้าศาลเจ้าพ่อกวอนอุเพื่อบูชาบรรพชนและเป็นสิริมงคลต่อชีวิตและวิถีวัฒนธรรมชาวไทย ได้แก่ งานกินอยู่อย่างมีความสุข ย้อนยุคโบราณเป็นเพณี เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

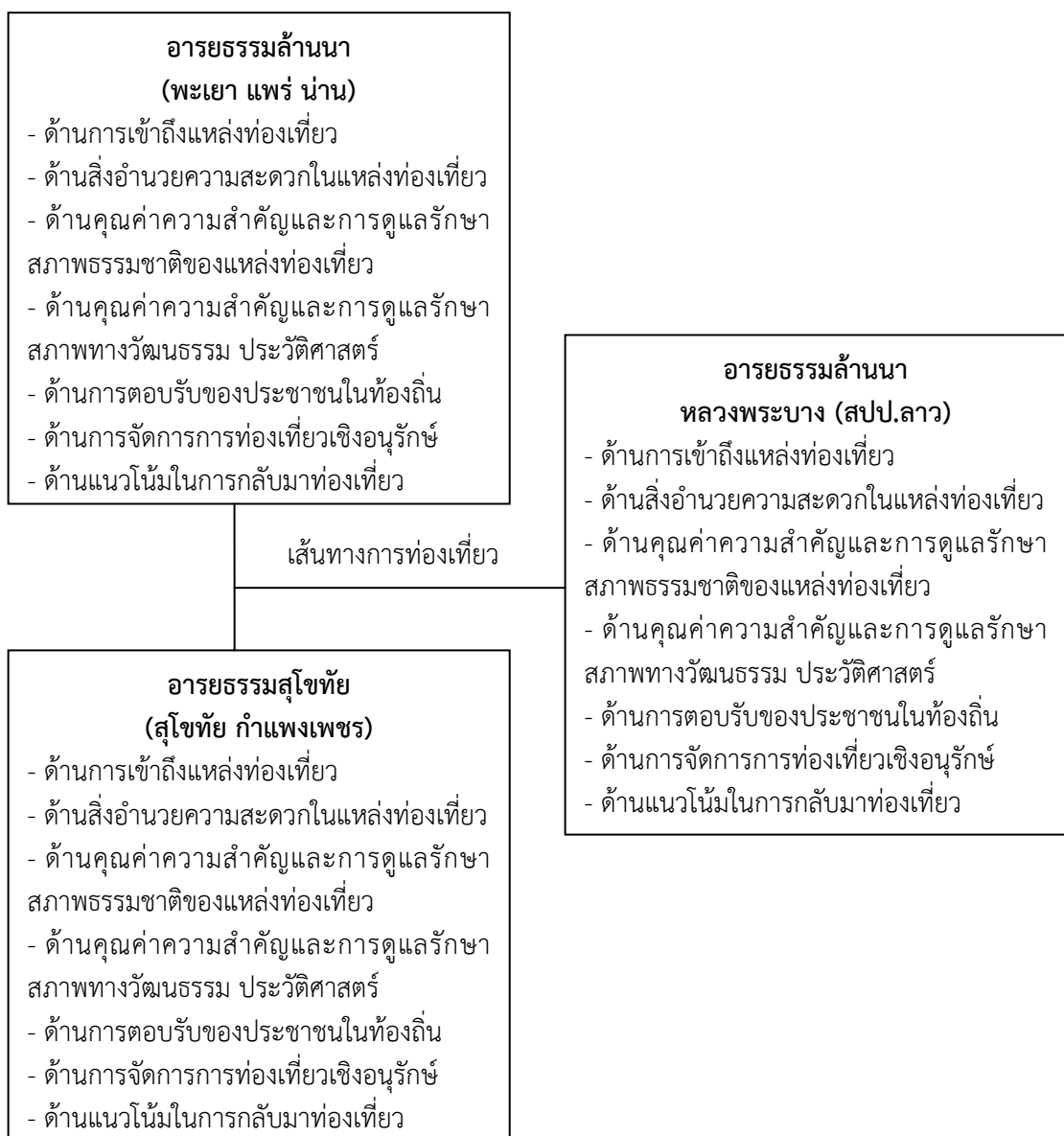
2) ผลการศึกษาวัฒนธรรมของสถานธรรมและวิสาหกิจชุมชนในลุ่มแม่น้ำท่าจีนจังหวัดชัยนาท สถานธรรมที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวในอำเภอวัดสิงห์มี 8 วัด 1 ศาลเจ้าและอำเภอหันคามมี 9 วัด โดยมีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทั้งอำเภอวัดสิงห์และหันคา 2.1) ผลการประเมินศักยภาพ สถานธรรมในอำเภอวัดสิงห์ พบว่า ศักยภาพอยู่ในระดับมาก ได้แก่ วัดปากคลองมะขามเฒ่า วัดทรงสวย วัดปทุมธาราม และวัดสิงห์สถิต ตามลำดับ สถานธรรมในอำเภอหันคาที่มีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ วัดท่ากฤษณา วัดท่าโบสถ์ วัดบ้านใหม่สิริพัฒนาราม วัดใหม่วังเดื่อน และวัดคลองจันทร์ ตามลำดับ 2.2) ผลการประเมินวิสาหกิจชุมชน พบว่า กลุ่มที่มีศักยภาพ ได้แก่ จักสานเถาวัลย์แดง รองลงมาคือ ผ้าบาติก ไม้แขวนเสื้อ จักสานหวายคลองคด ทุกกลุ่มมีคะแนนประเมินอยู่ในระดับปานกลาง

3) กำหนดเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมตามวิถีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีนจังหวัดชัยนาท กำหนดเส้นทาง คือ *เส้นทางที่ 1* เส้นทางท่องเที่ยวอำเภอวัดสิงห์ ไหว้พระแปดวัดหนึ่งศาลเจ้ากวอนอุ อำเภอวัดสิงห์ การท่องเที่ยววัดปากคลองมะขามเฒ่าชมกลุ่มจักสานผ้าชีวัดสิงห์สถิต วัดพานิชวนาราม วัดโคตรमारาม ชมกลุ่มขนมไทยและรูปสมุนไพรวัดเสวยวัดศรัทธาราษฎร์ วัดเขื่อนพลเทพ ชมกลุ่มน้ำพริกแม่เหล็กแก้ว จักสานพลาสติก และกลุ่มจักสานหนองจิก วัดปทุมธารามและกลุ่มผ้าบาติก *เส้นทางที่ 2* เส้นทางท่องเที่ยวอำเภอหันคา ไหว้พระเก้าวัดหนึ่งศาลเจ้า เยี่ยมชมวัดบ้านใหม่สิริพัฒนาราม วัดท่ากฤษณา ชมกลุ่มจักสานเถาวัลย์แดง วัดคลองธรรมชมกลุ่มจักสานหวาย วัดเกษม วัดใหม่วังเดื่อน วัดคลองจันทร์ ชมกลุ่มดนตรีไทยและกลุ่มไม้แขวนเสื้อ วัดท่าโบสถ์ วัดโคกหมู และวัดท่าแก้ว

เชิดศักดิ์ ฉายถวิล (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา: ผ่านเส้นทางช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมเรียบ” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) ศึกษาและสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมเรียบ 2) ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมขอมในอีสานใต้ กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา และ 3) ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ผลการวิจัย พบว่า ช่องสะง่าเคยเป็นจุดผ่านแดนที่ประชาชนชาวไทยและกัมพูชา เคยใช้เป็นเส้นทางติดต่อสัญจรไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีต ความสำคัญของจุดผ่านแดน ช่องสะง่าต่อการพัฒนาให้เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยว อารยธรรมขอมของทั้งสองประเทศพบว่า โอกาสสูงกว่าจุดผ่านแดนอื่นๆ ที่ไทยเปิดผ่านแดนเข้าออกประเทศกัมพูชา เนื่องจากมี

ระยะทางที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว นครวัด นครธม และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ 135 กิโลเมตร จากช่องสง่าและยังมีการคมนาคมสะดวกภายในประเทศไทย คือ ใกล้สนามบินนานาชาติจังหวัดอุบลราชธานีใกล้สถานีรถไฟจังหวัดศรีสะเกษ เส้นทางถึงกรุงเทพฯ มีความสะดวก ปัจจุบันจุดผ่านแดนถาวรช่องสง่ามีการให้บริการนักท่องเที่ยวได้ใช้เส้นทางผ่านเพื่อเดินทางไปเที่ยวในประเทศไทย กัมพูชา การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม จะต้องมีการประสานงานการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดในการวิจัย